

Regeringens proposition

1986/87:92

om ny inriktning och organisation av
framtidsstudieverksamheten m. m.

Prop.
1986/87:92

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 26 februari 1987 för de åtgärder och det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Sten Wickbom

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att en stiftelse för framtidsstudier inrättas och att totalt 8,3 milj. kr., varav 1 milj. kr. skall utgöra stiftelsens förmögenhet, anslås till stiftelsen för budgetåret 1987/88.

I propositionen föreslås också att forskningsrådsnämndens direkta ansvar för framtidsstudier upphör.

Vidare behandlas frågor rörande myndigheternas långsiktiga planering och framtidsbedömningar.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 26 februari 1987

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Gustafsson, Hjelm-Wallén, Bodström, Gradin, R. Carlsson, Holmberg, Wickbom, Johansson, Hulterström, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist

Föredragande: statsministern Carlsson

Proposition om ny inriktning och organisation av framtidsstudieverksamheten m. m.

I prop. 1986/87:80 har regeringen föreslagit riksdagen ett treårsprogram för forskning omfattande budgetåren 1987/88 – 1989/90. I propositionen framhölls att jag avsåg återkomma till frågorna om framtidsstudieverksamheten.

Jag ämnar nu ta upp dessa frågor.

1 Inledning

Med stöd av regeringens bemyndigande den 13 december 1984 tillkallades den 29 april 1985 en kommitté – framtidsstudiekommittén – med uppdrag att utreda frågor rörande den statligt finansierade allmänna framtidsstudieverksamheten (dir. 1984:50). I september 1986 överlämnade kommittén betänkandet (SOU 1986:33–34) Att studera framtiden jämte bilagor. Kommitténs egen sammanfattning av betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna och en sammanfattning av deras yttranden bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

2 Bakgrund

Varje människa blir vid sin födelse delaktig i ett kultur- och naturarv i vid bemärkelse. Under sin levnad bidrar hon också till att omforma detta arv för att så småningom överlämna det till sina efterkommande. Mycket av det vi gör i dag har således betydelse långt in i framtiden, ofta på ett sätt vi inte från början avsett eller kunnat föreställa oss. Vad som i en fas av samhällets utveckling framstår som nödvändigt eller eftersträvanvärt kan långt senare – under nya förhållanden – visa sig angeläget att ompröva. Det är därför väsentligt att anlägga ett långsiktigt perspektiv – och visa stor öppenhet – både i ord och handling.

Vårt samhälle kännetecknas vidare av en långt driven specialisering och arbetsdelning. Vi märker den i vårt yrkesliv, inom näringslivet och på

kunskapsbildningens område. Vi märker den också i det politiska livet.

Samhällsplaneringen präglas likaså av en påfallande sektorisering. I takt med att vi byggt upp ett ambitiöst välfärdssamhälle med en omfattande offentlig sektor har vi också skapat starka sektorsorgan med stort inflytande – och även starka egenintressen att bevaka – inom sina respektive samhällssektorer.

Tendenserna i arbetsdelning och specialisering är nu inte en gång för alla givna. De växer fram ur ett komplicerat samspel mellan kunskaps- och teknikutveckling samt kulturella och samhällsorganisatoriska förändringar. Nya kunskapsområden växer fram, andra minskar i betydelse. Nya tekniska lösningar skapas, vilka utmanar äldre och existerande teknik. Inte heller de lösningar vi väljer och har valt när det gäller att organisera arbetsliv och samhällsservice bör betraktas som slutgiltiga.

Förmågan till specialisering är viktig. Vi uppskattar en yrkesskicklig hantverkare, vi inser att Sverige inte kan satsa sådana resurser på forskning att vi blir ledande på alla områden och vi vet att en del av vårt välstånd beror av att svenskt näringsliv förmått specialisera sig inom ramen för en hård internationell konkurrens.

Med detta sagt vill jag fästa uppmärksamheten på de risker som en tilltagande specialisering och arbetsdelning generellt för med sig.

Den ökade specialiseringen medför svårigheter att upprätthålla bredd och överblick. Den gör oss också benägna att i första hand söka lösningar på de problem vi stöter på i vår verksamhet inom den egna sektorn eller specialiteten. För den enskilde kan specialisering inom en snäv yrkesroll göra det svårare att utnyttja erfarenheter från andra områden. Ett företag specialiserat på finmekanik upptäcker kanske alldeles för sent de möjligheter som elektroniken innebär för det egna affärsområdet. Den tilltagande specialiseringen på kunskapsbildningens område medför inte enbart ökat djup utan också risk för ett snävrare perspektiv. Sådant påverkar problemuppfattning och valet av forskningsinriktning.

Allt detta är tydligare på lång sikt än i ett kort tidsperspektiv. Gränserna mellan sektorer, näringsgrenar, discipliner och specialiteter – som ytligt betraktat framstår som självklara – genomgår i det långa perspektivet stora och ibland dramatiska förändringar. Radikala ifrågasättanden och förändringar av de institutioner och intressen som vuxit sig starka får därför betydelse först på mycket lång sikt. Detta är också anledningen till att den långsiktigt inriktade framtidsdiskussionen präglas – och måste präglas – av ambitionen att överskrida etablerade gränser och revir. Framtidsstudier är ett sätt att systematiskt hantera föreställningar om framtiden. Genom att rikta söklyuset på övergripande förändringar, analysera dem i ett långsiktigt perspektiv och försöka bedöma förutsättningarna för framtida hot och möjligheter kan framtidsstudierna stimulera och bidra med underlag till den demokratiska debatten och därmed även kollektiva och individuella beslut.

De fenomen jag nämnt ovan var aktuella redan i samband med den utredning om framtidsstudier som på dåvarande statsminister Palmes uppdrag utfördes under ledning av statsrådet Alva Myrdal (Att välja framtid, SOU 1972:59). Utredningen valde i hög grad att koncentrera sin uppmärk-

samhet på de problem som sammanhänger med de demokratiskt utsedda organens möjligheter att – i en värld av starka sektorsintressen – styra och påverka samhällsplaneringen och nödvändigheten att skapa ett sektorsövergripande planeringsunderlag. Betänkandet resulterade sedermera i två organ vilka på olika sätt skulle ägna sig åt långsiktigt inriktad verksamhet: samarbetskommittén för långsiktigmotiverad forskning och sekretariatet för framtidsstudier. Dessa har sedan i olika former uppgått i den år 1977 inrättade forskningsrådsnämnden.

Vi har nu mer än ett decenniums erfarenheter av framtidsstudier i Sverige. Även från andra länder finns erfarenheter av långsiktigt inriktad sektors- och disciplinövergripande framtidsstudieverksamhet. I samband med den utvärdering av verksamheten vid sekretariatet för framtidsstudier i forskningsrådsnämnden som utfördes för några år sedan var det därför naturligt att samla erfarenheterna och utarbeta en lösning för hur en offentligt finansierad framtidsstudieverksamhet bör organiseras för att kunna svara mot de motsägelsefyllda krav som ställs på verksamheten.

Den kommitté som tillkallades fick till uppgift att komma med förslag om verksamhetens inriktning och mål, hur den skulle organiseras och finansieras samt var huvudmannaskapet borde förläggas. Kommittén, som nu redovisat sitt uppdrag, anser sammanfattningsvis att statens deltagande i och finansiering av framtidsstudier bör tillgodoses under fyra skilda former. För det första föreslår man en självständig stiftelse med huvudsaklig uppgift att i egen regi eller i samarbete med andra bedriva framtidsstudier. För det andra föreslår man att forskningsrådsnämnden även fortsättningsvis ska behålla rådsuppgiften att initiera och ekonomiskt stödja verksamhet av detta slag. Man föreslår också att statliga myndigheter generellt bör åläggas ett ansvar för långsiktig planering och framtidsbedömningar. Slutligen föreslår man vissa åtgärder för att stödja regionalt baserad forsknings- och utvecklingsverksamhet.

De flesta remissinstanser har ställt sig bakom huvuddragen i kommitténs förslag. För egen del anser jag att betänkandet innehåller ett gott underlag för ställningstagandena till framtidsstudieverksamhetens fortsatta inriktning och organisation. Innan jag mer i detalj redovisar mina förslag till hur de offentligt finansierade och understödda framtidsstudierna skall organiseras finns det anledning att, mot bakgrund av de problem som diskuteras i utredningens betänkande och i remissyttrandena, mer utförligt redovisa mina utgångspunkter för de förslag jag lägger fram.

3 Utgångspunkter

3.1 Behovet av framtidsstudier

Min bedömning: Sverige bör även fortsättningsvis avsätta resurser för framtidsstudier för att därigenom stimulera och vitalisera den demokratiska debatten i frågor som rör samhällets förändring på lång sikt. Det är väsentligt att denna verksamhet också har en internationell inriktning.

Utredningens bedömning: Överensstämmer med min bedömning.

Remissinstanserna: Intresset för framtidsstudier är stort bland remissinstanserna. I yttrandena förekommer en omfattande argumentering för vikten av att bedriva långsiktigt inriktade sektorsövergripande och tvärvetenskapliga framtidsstudier av olika slag. Remissinstanserna är i allmänhet positiva till en ökad satsning på en framtidsinriktad analys för att därmed stimulera en offentlig demokratisk debatt. De landar dock inte alltid i samma slutsatser om vilka organisatoriska lösningar som är att föredra. Några av dem uttrycker en oro över att det långsiktiga perspektivet under senare tid förefaller inta en allt mindre plats i analys och debatt. Flera remissinstanser uttalar ett direkt intresse av att samarbeta med den stiftelse som kommittén föreslagit.

Skälen för min bedömning: Framtidsstudier är, som jag inledningsvis framhöll, en verksamhet som överskrider sektors- och disciplingränser. De kompletterar därmed annan forsknings- och utredningsverksamhet när det gäller att bidra med underlag till den långsiktigt inriktade samhällsdebatten liksom de kan bidra med nya problemformuleringar för mer grundläggande forsknings- och utredningsverksamhet. Framtidsstudier är väsentligen inriktade på att systematiskt hantera och analysera föreställningar om framtiden. De kan därigenom också bidra till den mer metodmässiga diskussionen om hur föreställningar om framtiden, t. ex. scenarier och olika former av prognosverksamhet, används och bör användas.

Endast ett fåtal av remissinstanserna har valt att kommentera utredningens diskussioner om framtidsstudiernas internationella perspektiv. Styrelsen för internationell utveckling framhåller det väsentliga i att motverka de etno-centriska perspektiv som lätt blir dominerande i diskussionen om framtiden. Även styrelsen för u-landsforskning ägnar en stor del av sitt yttrande åt just dessa frågor. Sveriges lantbruksuniversitet menar att det är en brist i utredningen att man inte i större utsträckning berör u-ländernas utveckling. Ingenjörsvetenskapsakademien framhåller starkt de kvaliteter ett internationellt eller nordiskt inriktat framtidsstudieprogram skulle kunna ha när det gäller att mer aktivt kunna bidra till ett mer allsidigt perspektiv på svensk samhällsutveckling och därmed mindre hemmablindhet.

Jag har noterat det stora intresse som man från många institutioner utomlands fäster vid de svenska framtidsstudierna. På många håll, bl. a. i Europa, ökar intresset att finna organisatoriska och metodmässiga former för en framåtblickande verksamhet – ofta i kombination med diskussioner om den långsiktiga anpassningen mellan teknologisk utveckling och samhällsförändring. Det finns enligt min mening omfattande svenska erfarenheter som bör utnyttjas i en mer målmedveten satsning än hittills.

Min bedömning: Det finns goda förutsättningar att bedriva framtidsstudier i Sverige på ett sådant sätt att de svarar mot högt ställda krav på metod och kvalitetsbedömning. Statligt finansierade framtidsstudier bör kunna bedrivas under flera olika former och därmed bidra till mångfald och en kreativ konkurrens. Denna mångfald måste balanseras mot behovet av resurskoncentration så att verksamheten ges möjligheter att vidareutveckla metoder och arbetsformer. Det är angeläget att sträva efter så oberoende former som möjligt med hänsyn till önskemålen om relevans i verksamheten och till tillgängliga former för finansiering av denna.

Utredningen: I såväl utredningens huvudbetänkande som i de bilagor som utgör underlag för detta förs en diskussion om framtidsstudiernas teori och metod samt deras relation till forskning, politik, planering och gestaltande verksamheter av olika slag. Denna diskussion har också en sociologisk sida, dvs hur de som arbetar inom ett område ser på sin egen verksamhet, hur man vill att den ska uppfattas av andra (och hur andra vill betrakta den) samt vilka krav man ställer exempelvis på formerna för kvalitetsbedömning.

Utredningen väljer att inte ge några detaljerade förslag när det gäller metodval och utformning av kvalitetskriterier m.m. för den nyordning man föreslår. Lösningen på de problemen måste växa fram i de aktuella institutionerna själva menar man. I betänkandet finns förslag till hur man i den av kommittén föreslagna stiftelsen kan hantera denna interna metod- och kvalitetskontroll t ex genom att på deltid knyta kvalificerade medarbetare till sig efter förebild från högskolornas adjungerade professorer.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser har diskuterat framtidsstudiernas kunskapsfrågor, däribland forskningsrådsnämnden, naturvetenskapliga forskningsrådet, Kungliga vetenskapsakademien, universitets- och högskoleämbetet, Föreningen för framtidsstudier samt ett antal organ vid universitet och högskolor. Några av remissinstanserna betonar de gestaltande och värderande inslagen i framtidsstudierna. Någon djupare oenighet förefaller inte finnas beträffande de metodfrågor som utredningen aktualiserar. Uppfattningarna går dock isär när det gäller bedömningarna av den verksamhet som bedrivits och den profil man skapat vid sekretariatet för framtidsstudier i forskningsrådsnämnden.

Styrelsen för teknisk utveckling framhåller vikten av att bygga upp ett omfattande internationellt kontaktnät och anlita utländska gästforskare. Universitets- och högskoleämbetet har föreslagit att stiftelsen bör knyta en vetenskaplig referensgrupp till verksamheten. Från försvarets forskningsanstalt kommer förslaget att varje större projekt bör avkasta åtminstone en artikel i en internationell och väl ansedd vetenskaplig tidskrift.

En del remissinstanser, däribland Kungliga vetenskapsakademien och naturvetenskapliga forskningsrådet har en annan uppfattning än kommittén om hur resurskoncentrationen bör gå till. Förslag har sålunda framförts

att fördela tillgängliga medel på de olika forskningsråden med rekommendation att använda dem för framtidsstudier, att låta forskningsrådsnämnden behålla verksamheten under i huvudsak nuvarande former, att låta enskilda universitet lämna in anbud med förslag till hur och till vilken kostnad man är villig att bedriva framtidsstudier under en viss period.

Många remissinstanser uttrycker starka önskemål om att framtidsstudier, och främst då verksamheten inom den föreslagna stiftelsen, ska bedrivas under oberoende former. Bakom de uttalade önskemålen om oberoende finns flera föreställningar om vilka typer av beroenden som det är mest angeläget att undvika.

I flera yttranden diskuteras också, som i utredningen, risken för att små ekonomiskt oberoende organ förlorar sin kreativitet. En lösning på detta problem som diskuteras av flera instanser, däribland socialstyrelsen, statskontoret, riksrevisionsverket och Metallindustriarbetareförbundet, och som också framförs av utredningen, är att framtidsstudierna i ökad utsträckning kan uppdragsfinansieras.

Skälen för min bedömning: Det framgår tydligt av utredningens betänkande att framtidsstudier bedrivs under en mängd skiftande förtecken såväl inom som utom landet. På en del håll är kopplingen till annan vetenskaplig verksamhet uppenbar och avsedd, ofta då i anslutning till tvärvetenskapliga forskningsansatser eller miljöer. På andra håll är denna koppling svag och ibland även medvetet nedtonad. Bland de forskningsfinansierande organen i Sverige är det vid sidan av forskningsrådsnämnden främst de sektorsinriktade forskningsråden och motsvarande som stöder och finansierar framtidsstudier, t. ex. byggforskningsrådet och energiforskningsnämnden.

Framtidsstudier kan således bedrivas på ett sådant sätt att det är förenligt med de kvalitetskriterier som förekommer såväl vid universitet och högskolor som vid planeringsinstitutioner och utredningsorgan med anknytning till politik och näringsliv. Det innebär också att jag inte ser några hinder för att universiteten själva bedriver framtidsstudier, eller samarbetar med utanförstående institutioner, t. ex. den stiftelse som jag senare föreslår, vilka bedriver sådana studier.

Det finns inte någon anledning att generellt uttala sig i frågan om framtidsstudier är vetenskap eller inte. I det konkreta fallet beror svaret på hur framtidsforskaren i sin verksamhet väljer problem och metoder, efter vilka kriterier han hanterar normativa och gestaltande moment och hur man skapar former för att säkerställa verksamhetens kvalitet. Detta är i grunden samma problem som alla andra forskare står inför när de ska ta sig an en uppgift.

Framtidsstudier är ingen homogen verksamhet. Ett ledningsorgan inom en organisation har en annan uppfattning om vad långsiktiga analyser och framtidsbedömningar är och bör vara än vad som är fallet inom en folkförrelse eller ett universitet. Bland forskningsstödjande organ och forskningsinstitutioner är uppfattningarna också delade i frågan hur framtidsstudier bör och kan bedrivas.

Denna mångfald av uppfattningar om vad framtidsstudier är och hur de helst bör bedrivas skapar också förväntningar på verksamheten som ibland

är direkt oförenliga. Det faktum att remissinstanserna i mycket hög grad efterlyser sektorsövergripande och tvärvetenskapliga framtidsstudier och redan på detta stadium erbjuder olika samarbetsformer med en ännu inte inrättad stiftelse innebär inte att de samtliga diskuterar samma företeelse.

Det är enligt min mening angeläget att inte försöka dölja de olika intressen som finns i dessa sammanhang. En lösning på detta är att sträva efter former som förmår kombinera mångfald med resurskoncentration. En lösning präglad av mångfald skapar också förutsättningar för en levande diskussion om verksamhetens metod och innehåll vilket efterlysts från en del remissinstanser. Även om de finansiella resurserna under kommande budgetår enligt mina förslag i det följande främst bör riktas till ett nytt fristående organ är jag således angelägen att betona avsikten att de föreslagna ändringarna sammantagna skall bidra till en ökad inriktning på långsiktighet och framförhållning på många håll inom utredningsverksamhet, forskning och samhällsdebatt.

Frågan om framtidsstudiernas oberoende måste relateras till den roll de har eller avses spela. Inom många institutioner har man funnit det angeläget att inrätta stabsorgan av framtidsstudiekaraktär. Avsikten är då ofta att varna och uppmärksamma de ledande beslutsfattarna för förhållanden i omvärlden som tenderar att falla utanför de rutinmässiga bedömningar som görs i den egna organisationen.

Den diskussion om oberoende som många remissinstanser för, och som jag ämnar återkomma till, har uppenbarligen ingen relevans för rådgivande organ av detta slag. Utredningen ger också enligt min mening flera och goda exempel på svårigheterna att förena å ena sidan närhet till och förtrolighet med beslutsfattare med å andra sidan oberoende, öppenhet och en i god mening akademisk ställning. Utredningens förslag om en självständig stiftelse är ett uttryck för att framtidsstudier skall kunna bedrivas under oberoende former. En slutsats av den diskussion om oberoende som såväl utredningen som många remissinstanser för är att man bör undvika att knyta en verksamhet direkt till regeringskansliet, om man samtidigt vill ha starka garantier att den skall kunna verka oberoende och fristående från regeringens arbete.

I utredningen diskuteras erfarenheterna av de amerikanska "tankefabriker" som vuxit upp efter kriget. Deras ställning som formellt fristående uppdragsforskare har inte hindrat att de ofta hamnat i en slags intellektuell symbios med sina stora uppdragsgivare. Probleminriktningen tenderar också att styras mot sådana områden där penningtillgången är god. Jag noterar som en intressant vändning på just detta problem att institutionen för teknik och social förändring vid Linköpings universitet menar att ett rundligt tilltaget basanslag kan ge den föreslagna stiftelsen styrkan att tvinga potentiella uppdragsgivare att motivera varför just deras problem skall ägnas uppmärksamhet.

Önskemålen om ett oberoende från regeringsmakten står i motsatsställning till många i och för sig tänkvärda synpunkter som framförs från flera håll om hur verksamheten vid den föreslagna stiftelsen skall bedrivas. Om man inrättar ett organ som är oberoende från regeringsmakten avhänder man sig medvetet inflytande i en mängd frågor. Det innebär också att

regeringen i så fall bör avstå från att, förutom de ramar som motiverar verksamheten, fastställa alltför många regler för den styrelse man utser.

Frågan om framtidsstudiernas oberoende har också aktualiserats i samband med diskussionen om vem som skall vara stiftare. Utredningen har föreslagit att stiftelsen skall vända sig direkt till regeringen och att ansvaret för kontakterna med stiftelsen inom regeringen skall ligga på statsrådsberedningen. Bakom detta förslag kan man, som forskningsrådsnämnden också noterar i sitt remissvar, spåra ett försök att finna en lösning som tillfredsställer såväl olika önskemål om oberoende som ambitionen att markera den politiska vikt som regeringen fäster vid att de långsiktiga och sektorsövergripande framtidsfrågorna ägnas uppmärksamhet i vårt land och att detta görs på ett kvalificerat sätt.

Jag delar utredningens uppfattning. Statsrådsberedningen har en sektorsövergripande och samordnande ställning i regeringsarbetet. Valet att låta statsrådsberedningen bereda de ärenden som stiftelsen aktualiserar, främst budgetfrågor och styrelseval, är inte en fråga om att knyta verksamheten till den centrala politiska makten utan att även på denna nivå garantera den föreslagna verksamheten en oberoende ställning.

4 En stiftelse för framtidsstudier

4.1 Stiftelsens organisation och ledning

Mitt förslag: En stiftelse för framtidsstudier med staten som ensam stiftare skall inrättas. Stiftelsens styrelse skall utses av regeringen.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt.

Remissinstanserna: Många remissinstanser uttrycker en mycket positiv inställning till inrättandet av ett självständigt institut för framtidsstudier. Några remissinstanser framhåller att utredningen skulle ha redovisat några alternativa organisationsmodeller för att möjliggöra ett bättre ställningstagande.

Skälen för mitt förslag: Enligt min mening skulle framtidsinriktad verksamhet, t. ex. i form av forskning, planering och allmän samhällsdebatt, i vårt land kunna dra nytta av den resurskoncentration som en institutionsbildning medför. Kommittén har föreslagit att en stiftelse för framtidsstudier inrättas med staten som stiftare.

Även jag menar, i likhet med några av remissinstanserna, att det hade varit att föredra om utredningen utförligare hade redovisat de överväganden man gjort i valet av den organisationsform man föreslagit. Stiftelseformen har dock samtidigt erhållit ett starkt stöd bland remissinstanserna. Önskemålen om ett oberoende från regeringsmakten eller andra centrala statliga organ bör enligt min uppfattning vara bättre tillgodosedda inom en stiftelse än inom någon myndighetsform. Det finns också enligt min mening ett starkt stöd för tanken att framtidsstudierna, för att inte försvinna bland starka sektors- eller disciplinintressen, måste ges en stark institutionell förankring. De förslag som några remissinstanser lämnat om en

ambulerande verksamhet mellan universiteten, möjligen också baserad på anbudsförfaranden från olika håll, tillgodoser inte dessa berättigade önskemål på resurskoncentration och stabilitet. Det gör inte heller en lösning helt baserad på rörliga rådsanslag som i förekommande fall tilldelas enskilda projekt. En stiftelse av föreslagen modell är den enligt min mening mest ändamålsenliga lösningen på de delvis motstridiga önskemål som framförts i frågan om hur verksamheten skall organiseras.

Stiftelsen bör ledas av en styrelse som utses av regeringen och bestå av nio ledamöter, vardera med mandattider på sex år men valda så att tre personer utses vart annat år. Det är också min mening att inför varje komplettering av styrelsen offentligt inbjuda organisationer, institutioner och enskilda att föreslå ledamöter till styrelsen. Det slutliga valet mellan de föreslagna bör dock göras av regeringen.

Stiftelsens verksamhet kommer i hög grad att bestå i att upprätthålla en god kontakt med många centrala organ inom en mängd skilda samhällsområden. Stockholmsområdet är i detta avseende en naturlig lokalisering. Erfarenheterna från sekretariatet för framtidsstudier visar emellertid att enskilda projekt mycket väl kan lokaliseras till orter och institutioner på annat håll. Jag förutser även att delar av stiftelsens verksamhet kan komma att få en karaktär av nätverk mellan personer som med bas på olika håll i landet förenas i gemensamma arbetsuppgifter. Verksamheten vid den föreslagna stiftelsen är inte heller av den karaktären eller omfattningen att den kan antas få någon nämnvärd spridningseffekt när det gäller att locka till sig t. ex. kvalificerad industriell verksamhet. Jag uppfattar således inte att de positiva effekterna av att lokalisera denna i sysselsättningshänseende begränsade verksamhet utanför Stockholmsområdet uppväger värdet i kontakthänseende som finns av att förlägga den till huvudstaden eller dess närhet.

4.2 Stiftelsens verksamhet

Mitt förslag: Stiftelsens verksamhet skall ges en offentlig inriktning och omfatta såväl en bred framåtblickande verksamhet som tematiskt avgränsade projekt av varierande omfattning. En bred information om såväl verksamhet som resultat bör eftersträvas. Stiftelsen bör fästa stort avseende vid metodutveckling och hög kvalitet i arbetet.

Utredningens förslag: Utredningen delar i huvudsak min bedömning.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser gör samma bedömning.

Skälen för min bedömning: Jag delar i allt väsentligt de uppfattningar som framförs av kommittén i dess diskussion om den föreslagna stiftelsens verksamhetsformer eller arbetsområden, som man benämner dem. Även om de remissinstanser som kommenterar den föreslagna inriktningen lägger tonvikten vid olika delar i förslaget har många markerat betydelsen av att samtliga de föreslagna arbetsområdena ges plats i stiftelsens verksam-

Den slutliga avvägningen mellan framåtblickande, projektverksamhet, metodutveckling och insatser för att göra studierna offentligt tillgängliga via gestaltning och information måste göras av stiftelsen själv och kommer rimligen att påverkas av de erfarenheter man gör under hand. Det gäller också de val av ämnesavgränsningar, programområden, som man kommer att ställas inför.

Jag vill i detta sammanhang markera det väsentliga i att den offentlighet utredningen föreslår ska präglade stiftelsens verksamhet också ges en reell innebörd. Utredningen har föreslagit en årsbok ställd till riksdag och regering där man strävar efter att kombinera hög kvalitet med tillgänglighet även utanför specialisternas sfär. Jag vill undvika att definitivt binda upp styrelsen i sådana detaljer som en årsbok. Andra former, t. ex. en omfattande offentlig seminarieverksamhet, eller andra typer av mediaanvändning eller uttrycksformer kan ibland ersätta eller komplettera skriftliga sammanställningar av verksamhetens resultat och problem. Förslaget om en regelbunden årsbok bör emellertid betraktas som en ledstjärna för verksamheten: stiftelsens verksamhet motiveras i hög grad med att övergripande framtidsbilder och analyser av långsiktiga hot och möjligheter ska ges en plats i den offentliga demokratiska debatten och därmed bilda underlag för idéutveckling, planering, beslut och vidare forskning.

Jag vill i linje med vad jag tidigare framfört om stiftelsens oberoende inte föreslå några detaljregler för de åtgärder den nya styrelsen bör vidta för att garantera att verksamheten blir av hög kvalitet. Många av de förslag som framförs av utredningen och av remissinstanserna är enligt min mening värda att pröva. Många av de yttranden som inkommit med anledning av framtidsstudiekommitténs betänkande ger också underlag för slutsatsen att det finns ett stort intresse för de metodfrågor som sammanhänger med långsiktiga bedömningar och framtidsanalyser. Det bör således finnas ett omfattande utrymme att vidareutveckla de erfarenheter som hittills vunnits på området i Sverige såväl som utomlands och omsätta detta i metodinriktat och kompetensutvecklande arbete i anslutning till övrig verksamhet.

Verksamhetens kvalitet har ett nära samband med den personal- och rekryteringspolitik som det nyinrättade institutet kommer att föra. Kommittén har föreslagit att stiftelsen ska arbeta med mer flexibla anställningsformer än vad som är vanligt inom främst den offentliga sektorn men även inom svensk arbetsmarknad som helhet. Till förslagen hör tidsbegränsade program- eller projektanställningar, korta tidsbegränsade uppdrag, deltidsengagemang av högt kvalificerade personer etc. Avsikten är att trygga en rörlighet bland de anställda och garantera möjligheterna att omsätta personalen i takt med att tidigare programområden ersätts av nya. Som påpekas i yttrandet från tema teknik och social förändring i Linköping skapar en sådan politik också på sikt nya förutsättningar för framtidsstudier även i de miljöer till vilka framtidsforskarna återvänder efter sin verksamhet vid det föreslagna institutet.

Remissinstanserna är delade i sina bedömningar när det gäller värdet av de flexibla anställningsformer kommittén diskuterar. Centrum för tvärvetenskap i Göteborg finner t. ex. att utredningen överbetonar kraven på

förnyelse gentemot kraven på kontinuitet i arbetet. Liknande synpunkter framförs av försvarets forskningsanstalt och universitets- och högskoleämbetet. Andra förordar en renodlad projektorganisation eller någon form av roterande system mellan olika orter i landet. Styrelsen för internationell utveckling framhåller att bristen på kvalificerat folk är den kanske väsentligaste svårigheten när det gäller att bygga upp verksamheter av detta slag.

Jag finner utredningens förslag om mer flexibla anställningsformer intressanta och anser att styrelsen för det föreslagna institutet bör överväga i vilken utsträckning sådana kan bidra till en effektiv organisation med verksamhet av hög kvalitet.

I utredningens betänkande skisseras också ett stort projekt om "Framtider för Sverige". Det föreslagna projektet avser att integrera kunskap från olika kunskapsområden och samhällssektorer och därigenom tvinga fram diskussioner och ställningstaganden i viktiga strategifrågor för den svenska samhällsutvecklingen: hur ska vi nyttiggöra och satsa på avancerad teknologi, hur ska det avancerade industrisamhällets välfärdspolitik, samhällsorganisation och livsformer utvecklas? Flera remissinstanser finner projektet principiellt intressant. Genomgående är man emellertid av uppfattningen att projektskissen i den form den presenteras i utredningen är för vag för att man skall kunna ta ställning till den.

Jag delar remissinstansernas intresse för idén. Ett väl utfört projekt av det slag som skisseras i betänkandet kan bidra till att förnya den politiska diskussionen i vårt land, rikta uppmärksamheten på nya frågor och öppna dörrarna för nya politiska lösningar. Det vore emellertid knappast förenligt med ambitionen att inrätta en oberoende stiftelse att regeringen som första åtgärd bestämmer huvuddragen i ett stort projekt av denna karaktär. Det bör således ankomma på stiftelsen att vidareutveckla dessa tankegångar och i förekommande fall återkomma till regering, riksdag eller andra tänkbara intressenter sedan projektidén tagit fastare form.

4.3 Stiftelsens finansiering

Mitt förslag: Staten avskiljer inledningsvis 1 milj. kr. som stiftelsens förmögenhet. Stiftelsens verksamhet skall finansieras dels genom ett statligt basanslag dels genom medel som stiftelsen erhåller i anslag och som ersättning för projekt eller som på annat sätt uppkommer i den egna verksamheten.

Utredningen: Utredningens förslag överensstämmer i sin konstruktion med mitt. Man föreslår dock andra belopp för stiftelseförmögenhet och basanslag.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser varnar för att den föreslagna dimensioneringen kan vara för liten. Man föreslår också att stiftelseförmögenheten bör överstiga en miljon kronor. Flera av remissinstanserna förordar att stiftelsen skall kunna uppdragsfinansiera en del av verksamheten.

Skälen för min bedömning: Stiftelseformen tillgodoser i formell mening många av de önskemål om oberoende för det föreslagna institutet som

framförts av remissinstanserna. Jag delar den inställning som många remissinstanser uttrycker — bl. a. riksrevisionsverket och föreningarna för framtidsstudier och samhällsplanering — att en stor stiftelseförmögenhet därtill bidrar till att minska det reella beroendet från regeringsmakten i form av regelbundna anslag. Men en stor förmögenhet innebär samtidigt ett minskat tryck på stiftelsen att i valet av problem och metoder förankra verksamheten utanför det egna huset.

En lösning på detta dilemma är att i konstruktionen förutsätta en viss uppdragsverksamhet. Detta bidrar visserligen till att minska beroendet av regeringsmakten men skapar samtidigt ett marknadsmässigt beroende av faktiska och potentiella uppdragsgivare, dvs. erfarenhetsmässigt de stora företagen och institutionerna i samhället.

I finansieringsfrågan har Ingenjörsvetenskapsakademien varnat för att sätta alltför stor tilltro till möjligheterna att uppdragsfinansiera framtidsstudier. Utredningen framhåller dessutom att en stor del av den verksamhet som den föreslagna stiftelsen kommer att ägna sig åt har karaktär av kollektiva nyttigheter vilka inte självklart bör eller kan avgiftsbeläggas.

Det finns således ingen helt igenom idealisk form för finansiering av verksamheter av detta slag och den lösning som slutligen väljs måste avspegla en avvägning mellan tänkbara finansieringsformer.

Stiftelsens förmögenhet bör göras större än vad kommittén föreslagit och inledningsvis uppgå till 1 milj. kr. Man bör även inför kommande budgetår pröva möjligheten att öka förmögenheten ytterligare. Därmed tillgodoses många av remissinstansernas önskemål.

Stiftelsen bör räkna med att finansiera sin verksamhet också med andra medel än den basfinansiering som jag föreslår. Finansiering av stora projekt av den typ som det i utredningen skisserade framtider för Sverige måste prövas från fall till fall då projektförslag föreligger. Stiftelsen måste därför utveckla program- eller projektidéer som kan motivera stöd via andra existerande anslagssystem, bedriva uppdragsverksamhet åt offentliga eller privata organ eller samarbeta med andra institutioner (gärna vid universitet och högskolor) i delar av sin verksamhet.

Jag noterar i detta sammanhang det stora intresse som flera statliga myndigheter uttryckt om att samarbeta i långsiktigt inriktade projekt. Här finns också, vilket utredningen noterar, ett utrymme att bistå offentliga utredningar med långsiktig analys och övergripande framtidsbedömningar. Det förefaller även rimligt att den föreslagna stiftelsen, ensam eller tillsammans med andra institutioner, bedriver kurser och seminarier inom sitt arbetsområde. Jag noterar även i detta sammanhang det intresse flera remissinstanser visat för att delta i samarbete av sådant slag.

Sekretariatet för framtidsstudier vid forskningsrådsnämnden har en del biblioteksresurser och arbetsmaterial m. m. med anknytning till den hitillsvarande framtidsstudieverksamheten som kan vara av värde i den föreslagna stiftelsens verksamhet. Forskningsrådsnämnden bör ges möjlighet att till den nya stiftelsen överlåta sådant material o. d. från sekretariatet (se vidare avsnitt 5).

Jag återkommer i det följande till frågan om beräkningen av anslag m. m. för framtidsstudieverksamheten (avsnitt 8).

Mitt förslag: Forskningsrådsnämndens direkta ansvar för framtidsstudieverksamheten upphör. Nämnden skall även fortsättningsvis inom ramen för sin allmänna forskningsstödjande och initierande uppgifter kunna ge bidrag till framtidsstudieprojekt.

Utredningen föreslår att forskningsrådsnämndens särskilda ansvar för framtidsstudier upphör. De särskilda anslagen för framtidsstudier till nämnden föreslås avskaffade. Samtidigt föreslår man att nämndens ställning stärks när det gäller att ägna sig åt gränsöverskridande uppgifter – tvärvetenskap, långsiktiga analyser, framtidsstudier och därmed sammanhängande verksamheter. Detta bör än tydligare än f. n. ingå i nämndens allmänna forskningsstödjande uppgifter. Utredningen föreslår också att forskningsrådsnämnden bör ges ett ökat ansvar att stödja och initiera regionalt baserad forsknings- och utvecklingsverksamhet för att därigenom bidra till god kvalitet i denna verksamhet.

Remissinstanserna är splittrade i frågan om forskningsrådsnämndens framtida ställning på detta område vilket delvis hänger samman med den inställning man har till utredningens övriga förslag. En del universitetsorgan uttrycker oro för att resurser till detta tas från andra angelägna forskningsområden. Flera remissinstanser har i sina yttranden över framtidsstudiekommitténs förslag framhållit värdet av att framtidsstudier bedrivs vid universitet och högskolor. Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid Umeå universitet menar exempelvis att argumenten för ett ökat inflytande för den universitetsbaserade framtidsforskningen är långt starkare än vad utredningen gör reda för i sina förslag.

Skälen för mitt förslag: Jag har tidigare i allmänna ordalag uttalat mitt stöd för en pluralistisk hållning när det gäller framtidsstudiernas organisation trots att den samlade resurstillgången inte är så omfattande. Från flera universitetsorgan framförs också ett intresse att delta i verksamhet av detta slag.

Jag delar också utredningens uppfattning att i dessa frågor anknyta till traditionen inom svensk forskning att hålla sig med såväl rörliga som fasta resurser. I dessa frågor har jag också samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

Forskningsrådsnämnden har i dag omfattande uppgifter när det gäller att ta initiativ till och stödja forskning främst inom områden som är angelägna från samhällets synpunkt. Man ska också beakta behovet av tvär- och mångvetenskaplig forskning. Nämnden är i dessa avseenden ett komplement till såväl sektorsforskningsorganen som till råden inom forskningsrådsorganisationen. De egna initiativmöjligheterna betonas också starkare i nämndens instruktion än vad som är fallet för övriga forskningsråd.

Det förhållandet att forskningsrådsnämnden befrias från ansvaret för framtidsstudierna innebär inte att nämnden saknar möjlighet att stödja, initiera och samordna sådana. Nämndens instruktion ger även sedan det direkta ansvaret för framtidsstudierna tagits bort därur, utrymme för många insatser av det slag utredningen föreslår.

Enligt min mening bör alltså varken FRN eller andra myndigheter inom utbildningsdepartementets område ges några särskilda ålägganden i detta sammanhang. Forskningsrådsnämnden är emellertid även framdeles en naturlig anslagsgivare genom den kompetens och de uppgifter nämnden har. Framtidsstudieprojekten ska dock självfallet konkurrera med andra angelägna projekt enligt nämndens gängse vetenskapliga kriterier.

När det gäller utredningens förslag att uttryckligen ge forskningsrådsnämnden uppgifter att stödja regionalt förankrad forsknings- och utvecklingsverksamhet delar jag den uppfattning som framförs från många remissinstanser, däribland nämnden själv, att detta inte är ändamålsenligt.

Förändringarna i forskningsrådsnämndens uppgifter kräver vissa övergångslösningar. Under budgetåret 1987/88 bör nämnden avveckla den verksamhet som nu bedrivs vid sekretariatet för framtidsstudier och som kommer att falla utanför nämndens nya arbetsuppgifter på området. För denna avveckling förutser jag, efter samråd med chefen för utbildningsdepartementet, en kostnad på 2 092 000 kr under budgetåret. Det beloppet har också äskats i forskningspropositionen.

Det är viktigt att man vid inrättandet av den nya stiftelsen förmår kombinera förnyelse med kontinuitet. Erfarenheter och lärdomar från hittillsvarande framtidsstudieverksamhet bör föras vidare i den nya verksamhet som byggs upp. Jag förutsätter därför att de personer med tillsvidareanställningar eller motsvarande vid forskningsrådsnämnden som nu ägnar sig åt framtidsstudier med tillhörande verksamhet erbjuds anställning vid den nybildade stiftelsen eller ges nya arbetsuppgifter inom nämndens ändrade organisation. Villkoren för projektanställd personal behöver enligt min mening inte förändras oavsett de pågående framtidsstudieprojekten byter huvudman eller avslutas under existerande organisationsformer.

Sekretariatet för framtidsstudier stöder f. n. ett antal pågående framtidsstudieprojekt. Ytterligare några projekt befinner sig i olika planeringsstadierna. Vid sekretariatet finns också kontaktskapande och samordnande uppgifter samt informationsverksamhet m. m. Jag anser att det bör överlåtas till forskningsrådsnämnden och den föreslagna stiftelsen att komma överens om i vilken utsträckning påbörjade projekt ska slutföras inom ramen för nuvarande organisation eller överföras till stiftelsen samt hur övriga uppgifter lämpligen fördelas. Nämndens särskilda anslag för framtidsstudier avses emellertid upphöra efter kommande budgetår.

Jag förutsätter också att stiftelsen och forskningsrådsnämnden tillsammans kan finna en lösning på under vilka former bibliotek och annat material från tidigare verksamhet vid sekretariatet för framtidsstudier, jämte informationsansvaret för denna, bör överlåtas till stiftelsen. Beträffande arkivhandlingar ankommer det på nämnden att i förekommande fall samråda med riksarkivet.

Min bedömning: Det är angeläget att statliga myndigheter ägnar ökad uppmärksamhet åt långsiktig analys och framtidsbedömningar. Detta kräver endast marginella åtgärder av formell natur.

Utredningen – som i en bilaga till sitt betänkande redovisat den framtidsstudieverksamhet som förekommer inom offentlig sektor – föreslår att de statliga myndigheternas ansvar för långsiktiga och sektorsövergripande perspektiv på den egna verksamheten bör skrivas in i de anvisningar som regeringen utfärdar i samband med övergången till en treårig budgetprocess enligt verksledningskommitténs förslag i betänkandet SOU 1985:40. Man framhåller att behoven av långsiktiga bedömningar varierar mellan myndigheterna och att de former myndigheterna väljer för sin långsiktiga verksamhet kan och bör variera efter behov. Utredningen påtalar också länsstyrelsernas roll för sektorsövergripande och långsiktig analys samt betydelsen av de sektorsforskningsorgan som finns utanför den egentliga forskningsrådsorganisationen. Slutligen föreslår utredningen att riksrevisionsverket och statskontoret bör ges särskilda samordningsuppgifter när det gäller konsistensprövning m. m. av myndigheternas långsiktiga bedömningar.

Remissinstanserna är övervägande positivt inställda till förslagen om ett ökat inslag av långsiktighet och framtidsbedömningar inom statsförvaltningen. Flera myndigheter ser också möjligheter att utnyttja den föreslagna stiftelsen i sådana frågor. Några myndigheter (t. ex. SIDA) menar att uppgiften kräver ökade resurser. Planverket skriver att långsiktigt inriktade arbetsinsatser bland det 20-tal centrala ämbetsverk samt länsstyrelser och regionala organ med vilka man samarbetar minskat starkt under de senaste fem åren till förmån för ärendehandläggning och avgiftsbelagd verksamhet. Flera remissinstanser bl. a. skolöverstyrelsen är tveksamma till att institutionalisera en samordnande roll för riksrevisionsverket och statskontoret på det sätt som föreslås av utredningen. Ett par av remissorganen har också framfört att de inte finner några fördelar med, eller att det ens är lämpligt, att samordna de mer långsiktiga framtidsbedömningarna med själva budgetprocessen.

Skälen för min bedömning: Jag delar kommitténs allmänna bedömningar om behovet av ökad långsiktighet och framtidsbedömningar i de statliga organens verksamhet. Jag vill också, med anledning av planverkets yttrande, understryka det angelägna i att statliga myndigheter inte reagerar på regeringens ansträngningar att effektivisera den offentliga sektorn och spara resurser genom att i första hand förkorta tidsperspektivet i sitt handlande. Sådant kan leda till en icke önskad resursfördelning på lång sikt.

Framtidsstudiekommitténs förslag på detta område har en stark koppling till de förändringar av de statliga verkens ledning och organisation som chefen för civildepartementet inom kort ämnar förelägga regeringen ett förslag till proposition om. Jag inskränker mig här till några principiella

Jag delar den uppfattning som framförs av en del remissinstanser, t. ex. planverket, att kraven på ökad långsiktighet och framförhållning inte genom ett regelsystem bör låsas till myndigheternas budgetprocess. Arbetet med dessa bedömningar bör kunna bedrivas på ett flexibelt sätt och variera med de enskilda myndigheternas behov och arbetsformer.

En ökad framförhållning i myndigheternas planering bör inte heller i första hand uppnås genom nya instruktioner till dessa. De formella ändringarna bör i stället huvudsakligen inskränka sig till generella föreskrifter i den verksförordning som är avsedd att ersätta den allmänna verksstadgan och som chefen för civildepartementet f. n. låter utarbета. Redan i dag är det för övrigt möjligt för statliga institutioner att, i likhet med t. ex. flera sektorsforskningsorgan och länsstyrelser, på olika sätt stödja långsiktig analys och framtidsstudier. De önskemål som framförts från en del statliga remissinstanser, bl. a. länsstyrelser, i dessa frågor bör således vara väl tillgodosedda.

Jag delar också remissinstansernas uppfattning att något generellt samordningsansvar formellt inte bör tilldelas riksrevisionsverket och statskontoret i dessa frågor. Fasta rutiner av detta slag medför risk för byråkratisering och onödigt långdragna handläggningar av frågorna. Regeringen kan i förekommande fall ändå utnyttja dessa myndigheter eller andra institutioner om behov skulle uppstå av analyser vilka inte kan eller lämpligen bör utföras inom regeringskansliet.

7 Regionala forsknings- och utvecklingsmedel

Min bedömning: Regional och lokal forsknings- och utredningsverksamhet bör i första hand finansieras genom medel som finns tillgängliga på dessa nivåer och, i konkurrens med övrig forskning, inom ramen för redan existerande anslagssystem.

Utredningen noterar att det på regional nivå växer fram en forsknings- och utredningsverksamhet som delvis överskrider gränserna mellan forskning, utveckling och direkt politisk eller ekonomisk handling. I detta ingår också framtidsstudier. Kommittén menar att även om denna verksamhet främst bör finansieras genom de medel som finns tillgängliga på lokal och regional nivå kan stöd från centrala statliga organ bidra till verksamhetens kvalitet. Man föreslår att forskningsrådsnämnden bör tilldelas sådana uppgifter.

Remissinstanserna är i huvudsak delade i sin syn på kommitténs förslag. Regionalt och lokalt förankrade instanser tillstyrker överlag förslaget eller markerar betydelsen av dessa och liknande åtgärder medan centralt placerade instanser avvisar förslaget. Forskningsrådsnämnden menar att "ett ökat ansvar för regionalt inriktad FOU-verksamhet skulle innebära en utspädning av FRNs roll som nämnden finner orimlig".

Skälen för min bedömning: Jag delar den principiella uppfattning som

framförs i kommitténs betänkande att regional och lokal forsknings- och utvecklingsverksamhet i första hand bör finansieras genom medel som finns tillgängliga på dessa nivåer. Jag ser heller inga hinder för att statliga medel som tilldelats myndigheter och anslagsgivande organ fördelas till sådan verksamhet i den utsträckning de medelsförvaltande organen finner detta lämpligt.

Tidigare har jag framhållit att jag delar uppfattningen att inte ge forskningsrådsnämnden något direkt uppdrag att stödja den framväxande regionala forskningsverksamheten. Denna forskning bör, enligt min mening, i konkurrens med annan forskningsverksamhet, finansieras inom ramen för de olika anslagsformer som redan idag föreligger.

8 Anslagsberäkning för budgetåret 1987/88

Framtidsstudier, långsiktig analys m. m.
1987/88 Nytt anslag (förslag) 8 300 000 kr

Enligt utredningens bedömning, grundad på svenska erfarenheter och en del internationella jämförelser, bör man räkna med att en verksamhet av det slag stiftelsen tänks bedriva kostar i storleksordningen 15 miljoner kr årligen. Till detta kan komma kostnader för stora projekt. Flera remissinstanser påtalar att kostnadsuppskattningarna kan vara tilltagna i underkant.

För att den föreslagna koncentrationen av framtidsstudieverksamheten ska bli meningsfull krävs ett ökat statligt finansiellt åtagande. Jag har inga synpunkter på de uppskattningar som görs av kommittén och flera av remissinstanserna beträffande vad som är en rimlig storlek på en stiftelse av det slag jag föreslår. Under uppbyggnadsskedet bör resurstilldelningen ta hänsyn såväl till behoven av medel för avveckling av den verksamhet som hitills bedrivits vid sekretariatet för framtidsstudier som till stiftelsens behov av medel både för grundläggande investeringar och för den nya verksamheten.

Som framgår av forskningspropositionen har chefen för utbildningsdepartementet föreslagit att forskningsrådsnämnden under kommande budgetår erhåller 2 092 000 kr för att avveckla verksamheten vid sekretariatet för framtidsstudier. De direkta medlen för detta ändamål kommer därefter att försvinna.

Efter samråd med cheferna för justitiedepartementet och utbildningsdepartementet föreslår jag att medel till den föreslagna stiftelsen bestrids från ett nytt anslag under andra huvudtiteln benämnt "Framtidsstudier, långsiktig analys m. m." Det är min avsikt att senare föreslå regeringen att statsrådsberedningen får disponera över detta anslag. För budgetåret 1987/88 föreslår jag ett reservationsanslag på sammanlagt 8 300 000 kr för detta ändamål, varav 3 800 000 avser en överföring från åttonde huvudtiteln och resterande medel finansieras inom forskningsramen. Av beloppet är en miljon kr avsedda att tjäna som en grundläggande stiftelseförmögenhet.

Under de två därpå följande budgetåren räknar jag med att stiftelsen bör tilldelas ett belopp på i storleksordningen 10 300 000 kr årligen.

Prop. 1986/87:92

9 Hemställan

Jag hemställer att regeringen

dels föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för inrättande av en stiftelse för framtidsstudier som jag har förordat och med de huvudsakliga uppgifter jag angett (avsnitt 4.1 och 4.2),
2. godkänna de grunder för finansiering av stiftelsen som jag förordat (avsnitt 4.3),
3. godkänna vad jag föreslagit om forskningsrådsnämndens ändrade arbetsuppgifter (avsnitt 5),
4. till *Framtidsstudier, långsiktig analys m.m.* för budgetåret 1987/88 under andra huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag på 8 300 000 kr (avsnitt 8),

dels bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag anför i övrigt om den fortsatta framtidsstudieverksamheten i Sverige.

10 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder och det ändamål han hemställt om.

Sammanfattning av framtidsstudiekommitténs betänkande "Att studera framtiden", del 1 (SOU 1986:33) (utdrag ur betänkandet, sid 6–10)

Framtidsstudier, dvs det systematiska hanterandet av framtidsbilder, är en ung företeelse. Även om människor alltid intresserat sig för framtiden var det först det andra världskrigets erfarenheter inom försvarsplaneringens område som gav upphov till framtidsstudierna. Det var också i planeringsmiljöer – och väsentligen teknokratiska sådana – som framtidsstudierna främst kom att bedrivas och utvecklas. Redan tidigt gjorde emellertid även andra traditioner sig gällande: framtidsstudier kom till användning i projekt om de ödesfrågor som oroar stora grupper av människor främst i de industrialiserade länderna. Den mest kända av dessa studier är Tillväxtens gränser som i början av 70-talet inledde en lång debatt om gränserna för mänsklighetens fortsatta exploatering av jorden.

I Sverige började FOA ägna sig åt framtidsstudier i slutet av 60-talet. Motioner förekom också i riksdagen om svenska framtidsstudier. Ingenjörsvetenskapsakademien publicerade 1969 en rapport där man pläderade för ett svenskt institut för framtidsstudier. Ett sådant diskuterades också i en TCO-rapport om forskningspolitik. Inom regeringskansliet diskuterades framtidsstudier i forskningsberedningen. 1971 tillsatte statsministern en arbetsgrupp med uppgift att utreda framtidsstudierna i Sverige. Året efter kom dess betänkande Att välja framtid (SOU 1972:59) där framtidsstudierna i hög grad, och i viss polemik mot tankegångarna i IVA-rapporten, förankrades i samhällets demokratiska planering. Svenska framtidsstudier sågs i betänkandet som en möjlighet att arbeta fram sektorsövergripande planeringsunderlag avsedda att bredda den demokratiska beslutsprocessen och även motverka starka sektorsintressen.

1973 inrättades sekretariatet för framtidsstudier och samarbetskommittén för långsiktigmotiverad forskning (SALFO) som resultat av utredningens arbete. Det förstnämnda skulle rikta sitt arbete mot det statliga planeringssystemet, det sistnämnda mot forskarsamhället. De båda organen, som inledningsvis var organiserade som kommittéer i regeringskansliet, har sedermera i olika former uppgått i den sedan dess bildade forskningsrådsnämnden (FRN). Medan SALFO numera ingår som en del av FRNs normala forskningsinitierande verksamhet har sekretariatet för framtidsstudier en särbehandling i form av ett öronmärkt anslag på ca 5,7 milj. kr./år.

Sekretariatet för framtidsstudier kom i praktiken att få en mindre betydelse för planeringssystemet och en starkare inriktning mot den allmänna samhällsdebatten än vad som avsetts. Verksamheten hamnade i ett kraftfält mellan en teknokratisk (och relativt näringslivsnära) planeringssyn, en reformpolitisk sådan och en framväxande alternativ- och miljörörelse. I det kraftfältet kom man medvetet att orientera sig från den näringslivsnära och teknokratiska polen.

Utvecklingen under 70-talet blev en besvikelse för många och långt ifrån

vad stora prognosorgan förutspått. Prognosverksamhet misskrediterades och många prognos- och framtidsstudieenheter inom företag och myndigheter lades ned eller omorganiserades. Under senare år kan man emellertid åter skönja ett ökat intresse för långsiktigt inriktad analysverksamhet. Prognosverksamhet (forecasting) ersätts emellertid allt oftare med begreppet framåtblickande (foresight) vilket står för en mer prövande och värderande hållning till de alternativ och möjligheter som står till buds. De nya tendenserna ligger i linje med traditionerna inom sekretariatet för framtidsstudier som aldrig ägnat sig åt prognosverksamhet.

På flera håll i Europa har framtidsstudier på senare tid kommit att förknippas med en framväxande regionalt baserad aktivism. Denna omfattar såväl forsknings- och utvecklingsarbete som politisk handling. Ofta sker det i former som avviker från centralt fastställda regler och kriterier. Arbetslösheten, den ekonomiska stagnationen och de centrala organens svårigheter att hantera de framväxande problemen är uppenbarligen bidragande orsaker såväl till den ökade osäkerheten om samhällsutvecklingen (och sökandet efter alternativ) som till de nya formerna för regionala och lokala initiativ. Denna tendens finns också i Sverige. Till yttringarna hör regionala framtidsstudier där länsstyrelser är inblandade, projekt finansierade av regionala forskningsråd och med stark aktionsorientering och olika former av alternativprojekt i nedläggningshotade regioner. Det kommunprojekt som sekretariatet för framtidsstudier f.n. bedriver har också en nära koppling till lokal framtidsaktivism.

Framtidsstudier har av många främst förknippats med övergripande studier av mänsklighetens hot och möjligheter på global nivå. Startpunkten för den diskussionen blev den tidigare nämnda Tillväxtens gränser som kom att följas av en lång rad globala modellstudier där oroande hotbilder konfronterades med mer optimistiska studier. En stor del av de globala modellerna kan betraktas som inlägg i en övergripande diskussion om huruvida mänsklighetens anpassningsmekanismer är tillräckligt känsliga för att i tid hinna reagera på de problem som uppstår till följd av befolkningstillväxt, nedsmutsning, resursuttömning m. m. Man kan i denna globala debatt finna en klyfta mellan en humanekologisk (och mer oroad) skola och en huvudsakligen ekonomisk-teoretisk baserad sådan med större tillförsikt till anpassningsmekanismernas möjligheter. Det globala modellbyggandet var i sin ursprungliga form starkt bundet till en epok i datorteknologins utveckling. De stora modellerna krävde stora datorer och stora arbetslag av systembyggare. Den senaste tidens utveckling av persondatorer har skapat nya möjligheter att bedriva framtidsstudier utan att begrävas i modellarbete.

Frågan om framtidsstudiernas kunskapsteoretiska status har rönt uppmärksamhet mot bakgrund av deras ursprung i en planeringstradition, deras inplacering i forskningsorganisationen och att de ofta attraherar intellektuella grupper som oroar sig över samhällsutvecklingens dominerande tendenser. I Sverige har framtidsstudiernas drag av icke-forskning möjligen fått en överbetoning till följd av deras inplacering i forskningsrådsnämnden. Det är uppenbart att framtidsstudier i många avseenden skiljer sig från den vetenskapssyn som dominerar inom naturvetenskaplig

forskning men å andra sidan har stor släktskap med traditioner inom samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning. Den vetenskapsteoretiska debatten i dessa frågor är således av betydelse för framtidsstudierna liksom erfarenheter från dessa bör kunna bidra till diskussionen. Det finns i framtidsstudier ett skapande eller gestaltande moment som ofta går utöver det i traditionell mening vetenskapliga. Formerna för denna sammanbindning av nuet och framtiden kan variera: de kan ske i konstverkets form såväl som med metoder hämtade från systemanalys och andra formaliserade tekniker. I likhet med vad som gäller på andra områden kan formerna för detta endast utvecklas genom öppen kritik i samspel med andra likartade miljöer.

Vi menar att statens deltagande i och finansiering av framtidsstudier bör tillgodoses under fyra skilda former. För det första föreslår vi att regeringen utanför det ordinarie forsknings- och planeringssystemet, inrättar en självständig stiftelse för framtidsstudier med huvudsaklig uppgift att i egen regi eller i samarbete med andra bedriva framtidsstudier. För det andra föreslår vi att forskningsrådsnämnden även fortsättningsvis ska ha ett ansvar när det gäller att initiera och ekonomiskt stödja framtidsstudier och liknande verksamheter. För det tredje föreslår vi att statliga myndigheter generellt åläggs ett ansvar för långsiktig bedömning av framtidsperspektiven inom sina respektive samhällssektorer. För det fjärde föreslår vi att centrala statliga forskningsorgan bör kunna stödja den framväxande regionala FoU-verksamhet som kan skönjas.

Den stiftelse för framtidsstudier vi föreslår bör ha staten som ensam stiftare. Stiftelseformen är vald för att ge självständighet gentemot centrala statliga organ samt viss frihet i arbetsformer m. m. Stiftelsen blir det enda statligt finansierade organet med huvuduppgift att bygga upp kompetens på och arbete med långsiktig analys och framtidsstudier. Verksamheten ska utföras i former som gör det möjligt för utomstående och icke initierade att ta del av resultaten och dra nytta av de erfarenheter som vinnas i arbetet. Stiftelsen ska regelbundet publicera en rapport, gärna i form av årsbok, där man sammanfattar sina väsentligaste resultat. Stiftelsens verksamhet kan sammanfattas i fyra arbetsområden: 1) en bred framåtblick mot långsiktiga tendenser i teknik och samhällsutveckling, 2) en djupare projektverksamhet kring väsentliga framtidsfrågor, 3) arbetsformer riktade mot offentligheten samt 4) särskild uppmärksamhet åt metodfrågor.

Stiftelsen väljer själv de program eller teman man vill ägna sig åt.

Vi föreslår att stiftelsen för framtidsstudier får en styrelse på nio personer utsedda på sex år och valda av regeringen sedan organisationer, institutioner och enskilda givits tillfälle att föreslå kandidater. Stiftelskapitalet bör göras litet och stiftelsen därför i realiteten beroende av statliga anslag. Den föreslagna verksamheten har kostnadsberäknats till omkring 15 milj. kr. årligen. Det medger att ca 20 personer totalt kan engageras i framtidsstudierna varav ca 15 i forskande/utredande uppgifter. Storleken är avsedd att ligga i underkant av vad som vanligen brukar anges vara den kritiska massan för verksamheter av liknande slag.

Förslaget innebär att forskningsrådsnämndens särskilda ansvar för framtidsstudier upphör. Därmed försvinner också de öronmärkta anslagen. Vi

föreslår emellertid också att nämndens ställning när det gäller att ägna sig åt gränsöverskridande verksamheter – tvärvetenskap, långsiktiga analyser, framtidsstudier och därmed sammanhängande verksamheter – bör stärkas och än tydligare ingå i FRNs allmänna forskningsstödjande uppgifter. Förslaget innebär således en uppdelning mellan den rörliga anslagsgivande instansen (FRN) och den fasta institutionen (den föreslagna stiftelsen).

Vi föreslår vidare att de statliga myndigheterna generellt ges ett ansvar för långsiktiga och sektorövergripande perspektiv på den egna verksamheten. Dessa uppgifter kan lämpligen kopplas med övergången till ny treårig budgetprocess. Även länsstyrelserna bör ges liknande rekommendationer. En del myndigheter utanför den egentliga forskningsorganisationen har forskningsstödjande uppgifter. Även för dessa bör ansvaret för långsiktig analys och framtidsstudier skrivas in i instruktionen. I förslaget ingår också att riksrevisionsverket bör tilldelas vissa övergripande uppgifter när det gäller att stämma av de långsiktiga analyser som myndigheterna ägnar sig åt inför sina budgetprocesser.

Vi menar att det är angeläget att ta tillvara det uppsving av regionalt förankrat och ofta handlingsinriktat forsknings- och utvecklingsarbete som vuxit fram. Det är ofta integrerat med eller har karaktär av framtidsstudier. Genom utnyttjande av den lokala högskoleorganisationen bör man också kunna tillföra kvalitet och metodkunnande till dessa verksamheter som f. ö. har (och bör behålla) starka autonoma drag. Vi menar emellertid att finanseringen av detta bör styras till de områden där behov föreligger och förutsättningar finns att bedriva eller utveckla goda projekt. Enligt vår mening är FRN ett lämpligt organ för detta.

FRN föreslås behålla ca 30 % av det nuvarande anslaget för framtidsstudier. Ca 4 milj. kr. årligen överförs till den nybildade stiftelsen. Till stiftelsens basfinansiering behövs ytterligare i storleksordningen ca 6–7 milj. kr. per år. Vi föreslår att dessa medel tillgodoses inom ramen för statens åtgärder för forskning och utveckling i vid mening. Anslaget till framtidsstudier bör betraktas som sektorövergripande och handläggas av och redovisas under statsrådsberedningen.

Avslutningsvis föreslår vi att regeringen inbjuder den nybildade stiftelsen att presentera ett förslag till en omfattande framtidsstudie om det svenska samhällets framtida strukturiomvandling; vilka utmaningar står vi inför när det gäller kultur- och livsformer, teknikutveckling, arbets- och produktionsorganisation, geografisk lokalisering och samhällsorganisation m.m. Ett sådant projekt från ett självständigt framtidsstudieinstitut kan ge värdefulla bidrag till den långsiktiga politiska debatten om de reformpolitiska strategierna i det avancerade industrisamhället.

Våra förslag bör kunna genomföras fr. o. m. budgetåret 1987/88.

Sammanställning av remissyttranden över framtidsstudiekommitténs betänkande (SOU 1986:33–34) Att studera framtiden

1 Allmänt om remissförfarandet

Sammanlagt 90 organ har beretts tillfälle att lämna yttrande över betänkandet. Av dessa var 56 statliga organ och institutioner. Resten utgjorde kommunala organ samt sammanslutningar och intresseorganisationer av olika slag.

Följande instanser har yttrat sig: styrelsen för internationell utveckling, styrelsen för u-landsforskning, överstyrelsen för civil beredskap, försvarets forskningsanstalt, socialstyrelsen, sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut, televerket, transportrådet, statens kulturråd, statens ungdomsråd, Vetenskapsakademien, skolöverstyrelsen, universitets- och högskoleämbetet, forskningsrådsnämnden, humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, naturvetenskapliga forskningsrådet, universitetet i Göteborg, universitetet i Lund, universitetet i Stockholm, universitetet i Umeå, tekniska högskolan i Stockholm, Chalmers tekniska högskola, högskolan i Karlstad, högskolan i Växjö, högskolan i Luleå, centrum för tvärvetenskap i Göteborg, centrum för regionalvetenskaplig forskning i Umeå, projektet kommunerna och framtiden, temarådet vid Linköpings universitet, forum för kvinnoforskning i Stockholm, Sveriges lantbruksuniversitet, statens naturvårdsverk, statens råd för byggnadsforskning, statens planverk, energiforskningsnämnden, Ingenjörsvetenskapsakademien, styrelsen för teknisk utveckling, kammarkollegiet, statskontoret, riksrevisionsverket, statistiska centralbyrån, länsstyrelsen i Kronobergs län, länsstyrelsen i Älvsborgs län, länsstyrelsen i Jämtlands län, länsstyrelsen i Norrbottens län, Svenska kyrkans centralstyrelse, Arbetsarnas Bildningsförbund, Centerns ungdomsförbund, Centralorganisationen SACO/SR, Dalarnas forskningsråd, Folkbildningsförbundet, Folkuniversitetet, Föreningen för framtidsstudier, Föreningen för samhällsplanering, Karlstads kommun, Landsorganisationen i Sverige, Landstingsförbundet, Malmöhus läns landsting, Moderata ungdomsförbundet, Statsanställdas förbund, Studieförbundet Vuxenskolan, Svenska Metallindustriarbetareförbundet, Svenska Arbetsgivareföreningen, Svenska Kommunförbundet, Tjänstemännens Centralorganisation, Västernorrlands läns landsting, Framtidsprojektet Nordeon, Alternativ Framtid, Ensamstående intresseorganisation, docenten Per Råberg vid Umeå universitet. Några har yttrat sig på eget initiativ. Flera av instanserna, främst vetenskapliga institutioner, har dessutom bifogat yttranden från anknutna organ och personer. Projektet kommunerna och framtiden har överlämnat yttranden från några kommuner.

Sammanställningen nedan har disponerats så att övergripande synpunkter på ämnesområdet och betänkandet i allmänhet samlats under avsnittet "Allmänna och övergripande kommentarer". Remissinstanser

vilka inskränker sig till kommentarer av denna typ förekommer således enbart under det avsnitt som följer omedelbart nedan. Varje avsnitt inleds med en kort sammanfattning.

Prop. 1986/87:92

2 Allmänna och övergripande kommentarer

Sammanfattning: Remissinstanserna är övervägande positiva till att förstärka satsningarna på framtidsstudier. Väsentligen ställer man sig också bakom de analyser och överväganden som finns i betänkandet. Några remissinstanser framhåller värdet av att framtidsstudieverksamheten ges en internationell inriktning. En del menar att utredningen ägnat för litet utrymme åt de problem framtidsstudierna bör inriktas mot. Många statliga myndigheter är starkt positiva till de ökade möjligheter till långsiktigt inriktade analyser som utredningens förslag medför. Bland vetenskapliga institutioner är meningarna delade i synen på de organisatoriska lösningar utredningen föreslagit. En del är också oroliga för att satsningarna äger rum på bekostnad av annan angelägen forskning.

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) poängterar i sitt remissvar starkt att framtidsstudierna, oavsett under vilken organisatorisk form de bedrivs, bör förankras i ett brett internationellt perspektiv. "Sverige är ett litet land med starkt engagemang i internationella frågor. Solidariteten med förtryckta och eftersatta folk och länder är omfattande och väl politiskt förankrad bland stora grupper i samhället. Givetvis bör detta internationella engagemang återspeglas i inriktningen på de framtidsstudier som skall bedrivas." Det är, framhåller man, av särskild vikt att motverka de etnocentriska perspektiv som lätt blir dominerande i diskussionen om framtiden. Man betonar också det väsentliga i att de institutioner som inrättas bedriver framtidsstudier av hög kvalitet. Det som avgör framgång i verksamheten är huruvida de skapade institutionerna förmår knyta till sig de fåtal kvalificerade personer med lämplig kompetens som finns att tillgå.

Styrelsen för u-landsforskning (SAREC) framhåller att framtidsstudier "har en viktig roll att beskriva och analysera problem som i hög grad berör u-länder, ekonomisk kris och utvecklingsstrategier, naturresurser och miljöproblem, livsmedelsförsörjning osv. Sveriges utveckling och framtid bör ses även i ett sådant globalt sammanhang." Med anledning av utredningens diskussion om framtidsstudiernas metodproblem och inriktning betonar SAREC behovet av ett internationellt perspektiv: "Sveriges utveckling bör ses i ett vidare sammanhang – inte bara i ett i-landssammanhang – utan ett mer globalt som omfattar även u-länderna och våra relationer till u-länderna."

Överstyrelsen för civil beredskap (ÖCB) tillstyrker i allt väsentligt kommitténs förslag. Den civila delen av totalförsvaret omfattar samtliga samhällssektorer, vars beredskapsåtgärder samordnas och leds av ÖCB. En viktig uppgift är därvid att se till att beredskapshänsyn beaktas i samhällsplaneringen framhåller man. "Från denna synpunkt är det viktigt att det

förs en kvalificerad debatt om möjliga, önskvärda och mindre önskvärda framtidsbilder för det svenska samhället". ÖCB menar att utredningens förslag om ökad långsiktighet i myndigheternas planering är värdefull ur beredskapssynvinkel. Man föreslår också att den nya stiftelsen inom ramen för projektet "Framtider för Sverige" analyserar de långsiktiga konsekvenserna av vårt ökande utlandsberoende. "ÖCB har intresse av att följa stiftelsens verksamhet och är beredd att medverka både personellt och finansiellt i projekt som ÖCB bedömer intressanta för civil beredskap."

Socialstyrelsen gör i sitt remissvar en omfattande genomgång av de förändringar som sedan 70-talets början ägt rum när det gäller långsiktig tänkande inom socialsektorn. En del av de brister som påtalades redan i "Att välja framtid" (1973) har nu undanröjts genom bl. a. de projekt som omnämns i betänkandets bilagedel. "Framtidsstudiernas helhetsgrepp på samhällsutvecklingen rimmar också mycket väl med den syn på socialsektorns roll i samhällsplaneringen som nu växer fram och som har sitt stöd i de nya socialtjänst- och hälso- och sjukvårdslagarna." Utvecklingen i Sverige när det gäller framtidsstudier inom det sociala området har skett parallellt med en internationell utveckling, där inte minst Världshälsoorganisationen spelat en betydande roll framhåller man. "Socialstyrelsen tillstyrker förslaget till inrättande av en stiftelse för framtidsstudier och ser som en stor fördel att kunna utveckla ett nära samarbete med den föreslagna stiftelsen."

Sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (SPRI) framhåller att 10 % av BNP disponeras av hälso- och sjukvården. Trots detta har framtidsstudierna inom denna sektor givits en undanskymd plats i utredningen. Särskilt riktar man uppmärksamheten på hälso- och sjukvårdens höga teknikberoende och den teknologiska utvecklingen inom främst akutsjukvården. SPRI framför ingen erinran mot utredningens förslag. "Beträffande uppgifterna för den utanför det ordinarie forsknings- och planeringssystemet föreslagna stiftelsen för framtidsstudier vill SPRI betona betydelsen av att de viktigaste arbetsresultaten kontinuerligt avrapporteras i en offentlig och – som kommittén framhåller – lätt tillgänglig rapport. Mot bakgrund av SPRIs erfarenheter är publiceringsformen av stor betydelse när avsikten och strävan är att sprida kunskap om och få till stånd en allmän debatt kring aktuella problem och frågor."

Televerket framhåller att det "borde vara fruktbart att dela ansvaret för framtidsstudier mellan ett anslagsgivande organ (FRN) och ett utförande organ (den föreslagna stiftelsen) så som kommittén motiverar sitt förslag". Verket noterar emellertid problemet att stärka FRNs roll samtidigt som man avser beröva nämnden en så pass stor del av dess budget för framtidsstudier.

Transportrådet "delar uppfattningen att det kan finnas behov av övergripande studier eller planeringsunderlag som inte är låsta av sektorsgränser. De risker som finns till ensidigt beaktande av egna sektorsintressen m. m. kan behöva motverkas." Man har ingenting att invända mot de förslag som framtidsstudiekommittén framför men anser att kunskapsöverföringen mellan en stiftelse och myndigheterna behöver belysas närmare.

”En av svagheterna med hitillsvarande övergripande framtidsforskning synes ha varit just svårigheterna att nå ett samband mellan denna /framtids/forskning och de centrala myndigheternas egna framtidsstudier.” Enbart organisations- och instruktionsförändringar löser inte sådana problem menar man.

Statens ungdomsråd noterar att ”framtidsstudier är ett viktigt inslag i forskning om ungdomarnas förändrade villkor och deras möjligheter att påverka sin framtid”. Man hävdar vidare att den ungdomsforskning som bedrivs i vårt land i internationell jämförelse framstår som övervägande sektorspecifik. Ungdomsrådet instämmer i behovet av ett oberoende och kvalificerat organ som från en sektorsövergripande position kan bidra till välgrundade diskussioner om framtiden. Stiftelsen bör enligt rådets syn vara särskilt lyhörd för ungdomarnas värderingar och behov av kunskap för framtiden varför man ser förankringen i organisationerna, inte minst i ungdomsorganisationerna, som väsentlig.

Kungliga Vetenskapsakademien diskuterar i sitt yttrande svårigheterna att göra träffsäkra och långsiktiga bedömningar. ”Prognoser och framtidsbedömningar har emellertid, som påpekas både i utredningsdirektiven och i utredningen, även andra kvaliteter än de som kan mätas i träffsäkerhet. Det är välkänt att t. ex. konjunkturbedömningar lider av påtaglig osäkerhet, inte bara i sina beräkningar utan även genom att de genom sin existens påverkar handlandet hos beslutsfattare på olika nivåer. Samma inbyggda osäkerhetsprincip finns ju i varje framtidsbedömning som har med människors handlande att göra och som blir bekant för dem det rör. Om framtidsstudier kan läggas till grund för alternativa scenarier kan detta vara av värde för den fortsatta bedömningen av handlingslinjer.

/.../

Rent allmänt kan också sägas att all vetenskap som studerar lagbundenheter i natur och samhälle utgör ett slags framtidsforskning, åtminstone potentiell sådan. Sådan forskning bedrivs framför allt vid universiteten och det vore då naturligt om huvuddelen av det som speciellt kallas framtidsforskning också förlades till universitet och högskolor, icke till speciella organ utanför dem. Däremot behövs det finansieringsmöjligheter för att uppmuntra till tvärvetenskapliga framtidsytande projekt. Det som skiljer den s. k. framtidsforskningen från traditionell ämnesbunden sådan är ju framför allt att man systematiskt letar efter konsekvenser och återkopplingar inom mycket vidare fält än som varit vanligt, och där i många fall bedömningar åtminstone tills vidare har fått ersätta de fakta som ej är tillgängliga.”

Akademien menar emellertid att uppbyggnaden av en separat och kvalificerad organisation för framtidsstudieverksamhet inte är det mest rationella beslut som kan fattas för att åstadkomma en bättre forskning kring framtida utveckling eller samhälleliga förändringsprocesser. ”Med de knappa resurser som står till forskningens förfogande kommer enligt akademiens bedömning nya medel för framtidsforskning till den största nytta om de fördelas till flertalet forskningsråd med rekommendation att de skall användas för framtidsytande tvärvetenskaplig forskning.”

Skolöverstyrelsen (SÖ) menar att betänkandet ”ger en god och allsidig

sammanfattning av den verksamhet av framtidsstudieinriktad art som förekommit inom myndigheter och organisationer under de senaste åren". SÖ vill "särskilt understryka vikten av att framtidsfrågor angrips sektorövergripande".

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) framhåller att betänkandet ger värdefulla och intresseväckande genomgångar av framtidsstudiernas framväxt, framtidsstudiernas kraftfält och olika perspektiv på framtidsstudier.

Med anledning av debatten kring framtidsstudiernas forskningskaraktär framhåller ämbetet att "en rimlig ståndpunkt är att framtidsstudier består av olika verksamheter, varav en stor del kan vara forskning baserad på accepterade vetenskapliga metoder medan en annan del huvudsakligen baseras på normativ verksamhet. Framtidsstudier är, och bör vara, ett samspel mellan vetenskaplig verksamhet och normativt gestaltande verksamhet. Med en ambitiös inställning till metodutveckling och vetenskapliga krav kommer troligen kriterier att efter hand utvecklas även för delar av den normativa verksamheten."

UHÄ delar kommitténs uppfattning att den statsvetenskapliga utvärdering av verksamheten vid sekretariatet för framtidsstudier som gjorts var för snäv i relation till den komplexa verklighet som framtidsstudier är. Samtidigt finner man kritiken befogad beträffande otillräckliga metoddiskussioner inom sekretariatet, otillräckliga vetenskapliga granskningar av framtidsstudierna och bristande kontakt med den internationella vetenskapliga debatten. Dessa aspekter bör, menar man, beaktas vid den fortsatta utformningen av framtidsstudieverksamheten.

Forskningsrådsnämnden (FRN) kommenterar i sitt svar bakgrunden till framtidsstudierna i Sverige. Man framhåller att själva begreppet är kunskapsteoretiskt oklart och verksamhetens karaktär svårdefinierad, att framtidsstudier kan uppfattas som ett hot mot etablerade intressen av olika slag i samhället. Verksamheten måste också, menar man, "finna en nisch vid sidan av och bland etablerade specialiteter som gängse vetenskaplig forskning, normalt offentligt utredande eller traditionell massmedial kulturdebatt".

I sin beskrivning av sekretariatet för framtidsstudier framhåller man att verksamheten tidigt "fångades i den klassiska fälla som avvägningen mellan de samtida önskemålen om oberoende sektorsövergripande ställning och direkt inflytande skapar". Spänningen mellan "oberoende" och "inflytande" löstes, framhåller man, genom att framtidsstudierna gavs skydd för sitt oberoende i forskningssystemets frihetssfär och av FRNs sektorsövergripande mandat och breda sammansättning.

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) menar att "det inte kan vara syftet att framtidsstudier finansierade av statliga medel skall baseras på annan grund än vetenskaplig. HSFR anser alltså för sin del att framtidsstudier i det här aktuella sammanhanget är och måste vara vetenskaplig verksamhet. . . Ett annat problem är vilket slag av vetenskaplig verksamhet som framtidsstudier är. Rådet anser att framtidsstudier måste vara baserade i samhällsvetenskap, humaniora och skilda typer av naturvetenskap. Tyngdpunkten ligger rimligen på samhällsvetenskap."

Man kritiserar utredningen för att denna inte försökt dokumentera framtidsstudiernas vetenskapliga kvalitet och framhåller att man i brist på annan dokumentation måste anta att kvaliteten på den hitillsvarande verksamheten varit tveksam samt att det enda sättet att motverka löslighet och opportunism torde vara att ålägga framtidsstudierna vetenskaplig kvalitetsbedömning av samma slag som forskningsråd normalt gör med sina projekt.

Naturvetenskapliga forskningsrådet framhåller att "framtidsstudier är ett naturligt inslag i ett demokratiskt samhälle, där politiska, fackliga och ekonomiska sammanslutningar skapar eller drar konsekvenser av olika framtidsalternativ. I många fall får framtidsstudierna också ett globalt perspektiv, som t. ex. när omfattande klimat- och miljöförändringar uppstår som konsekvens av mänsklig aktivitet eller som resultat av naturkrafternas agerande. I sådana fall krävs samlade aktioner från regeringar och politiker i flera länder. . . Framtidsstudier kommer därför även framdeles att behövas för att ge underlag för den offentliga samhällsdebatten om möjligheter och hot. I all forskning ligger t. ex. ett framtidsinriktat moment genom att kunskapen kontinuerligt ökas. Framtidsstudier är dock ofta inte en fråga om forskningsverksamhet utan mer av utredande sammanställning, analys och bedömning av fakta, erfarenheter och värderingar som tagits fram bl. a. genom forskningen och måste föras vidare ut i den samhällspolitiska processen."

Rådet framhåller emellertid att forskningen om viktiga framtidsfrågor bäst bedrivs inom ramen för etablerade forskningsinstitutioner och nämner hur frågor kring den framtida klimatutvecklingen förts in i den offentliga diskussionen tack vare föregående forskningsinsatser.

Rektorsämbetet vid Lunds universitet vidarebefordrar yttranden från fyra av universitetets fakulteter samt från miljövårdspolitiska programmet vid universitetet (se nedan). Samtliga fakulteter anser att framtidsstudierna är en central fråga av stor betydelse för samhällsplaneringen, som bör ägnas uppmärksamhet och ges ökade möjligheter. Rektorsämbetet instämmer i denna bedömning.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten instämmer väsentligen i de uppfattningar som framförs av utredningens reservant när det gäller framtidsstudiernas organisatoriska knytning. "Samtidigt måste universiteten/högskolorna vara beredda att ta emot och stödja verksamhet inom denna forskningsgren."

Humanistiska fakultetsnämnden hälsar huvudidén – att ge framtidsstudierna en permanent organisation – med tillfredsställelse. Nämnden menar emellertid att valet av organisationsform är otillräckligt motiverat och att tänkbara alternativ inte är diskuterade. "Kanske rör man här vid ett problem av mer generell räckvidd. Framtidsstudier är kanske inte det enda område där man har behov av att mobilisera intellektuella resurser för ett sektorsövergripande syfte. Att då skapa en organisatorisk ad hoc-lösning just för framtidsstudierna förefaller mindre välbetänkt. I stället bör man försöka finna smidiga lösningar inom den existerande universitetsorganisationen."

Teologiska fakultetsnämnden finner utredningens betänkande ovanligt

intressant och därtill föredömligt koncentrerat. Den mycket goda översikten över framför allt framtidsforskningen i Sverige brister dock när det gäller den teologiska fakultetsnämndens ansvarsområde menar man. "Trots att betänkandet ibland understryker att framtidsforskningen inte får inskränkas till ett snävt teknokratiskt perspektiv, så blir huvudintrycket ändå, att teknologi, ekonomi och biologi är de områden som är värda uppmärksamhet konstaterar nämnden och framhåller betydelsen av att etiska frågeställningar ägnas större plats: "Bioteknik, fosterdiagnostik, transplantationsteknik, kärnkraftsteknik, datorisering och teknifiering av vardagen fordrar en etisk ram att bedömas inom." Fakultetsnämnden är emellertid inte övertygad om att denna verksamhet främjas av den stiftelse som föreslås i utredningen.

Medicinska fakulteten tillstyrker i princip "förslaget att förbättra möjligheterna för framtidsstudier i Sverige med användning av de medel som utredningen anger. Dock fordras närmare precisering av de medel som åligger den planerade stiftelsen för framtidsforskning, framför allt i relation till FRNs åligganden, liksom närmare analys av de statliga verkens möjligheter att bedriva framtidsstudier."

Miljövårdsprogrammet vid Lunds universitet finner att utredningens betänkande ger en god sammanställning över framtidsstudier och dessas omfattning. Man noterar dock att den svenska folkhögskolans och olika miljörörelsers roll inte uppmärksammats och – med förvåning – att utredningen inte ens nämnt naturresurs- och miljökommitténs betänkande med dess syn på framtida hotbilder och krav på konsekvensanalys. I remissvaret framhålles även de förtjänstfulla bidrag för förståelsen av framtidsstudiernas vetenskapliga karaktär som lämnats av Aant Elzinga, Benny Hjern och Per Molander i betänkandets bilagedel. Man framhåller också att den verksamhet som bedrivs vid miljövårdsprogrammet i Lund kan tjäna som ett utmärkt exempel på hur forskning med inriktning mot framtidsstudier kan utvecklas konstruktivt genom att forskningsverksamheten har en anknytning till ett mera centralt organ samtidigt med en institutionsanknytning.

Rektorsämbetet vid Stockholms universitet översänder ett yttrande från *samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden*. Nämnden skriver: "I den utsträckning utredningens förslag till åtgärder avser sådana studier som inte har karaktär av forskning vill nämnden inte uttala någon åsikt. I den utsträckning förslagen avser forskning vill nämnden ansluta sig till de synpunkter som anförs i reservationen. De förslag till verksamhetsformer som där framförs ger enligt nämndens mening mycket större förutsättningar för allsidighet och förnyelse än de förslag utredningen framför."

Rektorsämbetet vid Umeå universitet vidarebefordrar yttranden från två av universitetets fakulteter:

Den *samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden* konstaterar att utredningen i mindre utsträckning än den expertkommitté som för några år sedan utvärderade sekretariatet för framtidsstudier, betonar framtidsstudiernas policy-analytiska inriktning samtidigt som man lyfter fram framtidsstudiernas vetenskaplighet. "Samtidigt framhäver framtidsstudiekommittén de metodologiska frågornas stora vikt i sammanhanget. De är försummade,

både inom och utom landet, vilket delvis förklarar varför framtidsstudieverksamheten inte motsvarat högt ställda förväntningar. I denna del stöder fakultetsnämnden i allt väsentligt kommitténs analys och förslag till inriktning. Mot bakgrund av att de framtidsstudier, som bedrivits vid Umeå universitet, verkat riktningssvande, kunde kanske sambandet mellan regeringskanslianknuten forskning och (brist på) metodologisk utveckling ha givits en mer inträngande analys."

Nämnden framför inga invändningar mot inrättande av en stiftelse för framtidsstudier eller att resurser avsätts för sådan verksamhet. Dock anser man, mot bakgrund av den hittillsvarande metodologiska utvecklingen att "argumenten för ett ökat inflytande för den universitetsbaserade forskningen är långt starkare än vad framtidsstudiekommittén gör reda för i förslaget till stiftelse."

Den medicinska fakultetsnämnden ansluter sig till utredningens reservant, Rune Rydén, och framhåller att den viktigaste vägen att bedriva framtidsinriktad verksamhet är att stödja redan befintliga organ som arbetar med främjande av forskningen.

Docenten *Per Råberg* vid universitetets konstvetenskapliga institution framför i ett yttrande att utredningen trots sina välformulerade, kloka och balanserade synpunkter på framtidsforskningen ger ett alltför tekniskt intryck. Råberg menar att det i dagens samhällsklimat inte är möjligt att bygga upp en planeringsrelevant framtidsforskning utan att åtminstone översiktligt teckna konturerna av de olika forskningsområden som är viktiga att vidareutveckla. "Det mest fundamentala dilemmat är att det saknas en tillräckligt konkret och samtidigt nyanserad vision för den sociala och mänskliga utvecklingen i det demokratiska framtidssamhället" vilket motiverar en starkt humanistisk inriktning på framtidsforskningen i landet. Råbergs hänvisar till det kollegium för humanistiska framtidsstudier som sedan en tid diskuterats vid Umeå universitet.

Rektorsämbetet vid Chalmers tekniska högskola (CTH) delar uppfattningen att framtidsstudier är viktigt att beakta i en rad sammanhang. Man tar inte ställning till den organisatoriska frågan om inrättandet av en fristående stiftelse för verksamheten men framhåller att när det gäller så komplexa frågor som framtidsstudier måste man ha en pluralistisk syn. Framtidsstudier bör således bedrivas på många håll och finansieras av olika anslagsbeviljare. Enligt CTH borde man också i betänkandet ha framhållit högskolans roll starkare. "CTH delar åsikten att en rad olika frågor i samhället fordrar ett tvärvetenakapligt angreppssätt och att högskolornas forskningsverksamhet normalt är disciplinorienterad. CTH anser emellertid att det finns en klar tendens att – i vart fall vid de tekniska fakulteterna – forskare från flera olika discipliner samverkar i projekt av tvärvetenskaplig natur."

Rektorsämbetet vid högskolan i Luleå instämmer i det yttrande man överlämnar från institutionen i industriell ekonomi (se nedan) samt betonar att högskolan, till följd av sin breda inriktning finner den föreslagna förändringen när det gäller framtidsstudierna av intresse för högskolan.

Institutionen för industriell ekonomi och samhällsvetenskap konstaterar att sekretariatet för framtidsstudier under senare år tyvärr hamnat utanför

såväl den vetenskapliga som mer allmänna debatten. Även om undersökningarna varit viktiga har klyftan till vetenskapliga institutioner vuxit. Näringslivets intresse för verksamheten har också avtagit och det intressanta ämnesområdet teknik-samhälle har därmed nära nog försvunnit. "Institutionen anser mot denna bakgrund utredningens förslag om att omvandla sekretariatet till stiftelse bra. Den kan initiera framtidsstudier men också utgöra en samlingspunkt för den omfattande verksamhet som bedrivs av oberoende organ ofta på regional nivå. Stiftelsens uppgift att bedriva framtidsstudier i samarbete med andra bör betonas i större utsträckning, framför allt samarbetet med universitet, högskolor och andra vetenskapliga institutioner. Från institutionens sida är det mest betydelsefullt stärka det område som utredningen kallar teknisknära framtidsstudiekultur."

Centrum för tvärvetenskapliga studier vid Göteborgs universitet (Centrum) framhåller att man sedan sitt bildande på nära håll följt verksamheten såväl vid samarbetskommittén för långsiktigmotiverad forskning som vid sekretariatet för framtidsstudier och att man i allt väsentligt delar den historieskrivning utredningen gör samt att man instämmer i den allmänna grundsyn som präglar betänkandet. Enligt Centrum bör man dock något mer betona skillnaden mellan forskning och framtidsstudier.

Centrum för regionalvetenskaplig forskning i Umeå (CERUM) framhåller att betänkandet är ett mycket välskrivet dokument som ger en god översikt över framtidsstudiernas historia och den erfarenhet som vunnits i dessa studier. De slutsatser som presenteras verkar vettiga och genomtänkta. Man stöder också utredningen i dess påpekanden att metodfrågor måste ges en framträdande roll i framtidsstudieverksamheten. "I en verksamhet där inga begränsningar finns vad gäller tillämpningsområden är sättet att gå tillväga, metodiken, det som skapar identitet och kriterier för vad som är bra och dåligt."

CERUM menar emellertid att utredningens nyckelproblem behandlats på ett alltför lättvindigt sätt: "Hur skapas en intellektuell miljö som genererar framtidsstudier av god kvalitet (och hur säkerställer man på sikt en rekrytering till en sådan miljö) och vilka är de avgörande argumenten för att hålla ihop och identifiera en speciell verksamhet kallad framtidsstudier? CERUM menar att det faktum att framtidsstudier är sektorsövergripande och disciplinöverskridande inte är argument nog för en särskild institutionsbildning. Samtidigt som man finner det naturligt att FRN, som ju är ett forskningsfinansierande organ, inte fortsättningsvis ska ha ansvar att bedriva framtidsstudier finner man således inte argumenten tillräckligt starka för en instituttsbildning utan förordar en organisatorisk lösning bestående av ett till kanslihuset knutet kontaktsekretariat för framtidsstudier, kompletterat med en expertgrupp.

Framtidsstudien Kommunerna och framtiden framhåller i sitt remissvar det väsentliga i "att många traditionella gränser överskrids om alternativ till fragmentariserade sektorsbilder skall kunna konstrueras. Detta är inte minst viktigt i samspelet mellan samhällets makro- och mikronivåer. Att hitta arbetsformer som skapar dessa möjligheter och håller dem vid liv är emellertid en både tids- och resurskrävande process. De framtidsstudier

som syftar till att nå stora grupper och omfatta flera nivåer i samhället kräver stora resurser både i tid och pengar." Formerna för framtidsstudier är aldrig givna, framhåller man. "Just därför att varje framtidsstudie är ny, menar vi emellertid att det är av avgörande betydelse att det skapas en stabil bas för denna verksamhet." Projektgruppen tillstyrker i allt väsentligt utredningens förslag.

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) finner utredningen mycket värdefull. Universitetet har sedan början på 70-talet under olika former medverkat i framtidsstudier av vilka man har mycket goda erfarenheter. "Utredningens förslag att sektorsorganen och myndigheterna, dvs. i vårt fall SLU, åläggs att ägna sig åt studier av de långsiktiga utvecklingstendenserna inom sitt verksamhetsområde tycker vi är välgrundat. I sådan verksamhet finns också behov av sektorsövergripande analyser, framhåller man och tillstyrker inrättandet av en stiftelse för ändamålet. Det är en brist i förslaget, menar man, att u-ländernas utveckling inte givits en mer framträdande roll i betänkandet.

Temarádet vid universitetet i Linköping (Tema) finner sammanfattningsvis utredningens förslag väl avvägt och välmotiverat samt tillstyrker förslaget. Man framhåller emellertid att betänkandet ger intryck av "ideologisk vilsenhet", möjligen orsakad av kommitténs ovilja att på allvar diskutera begreppet framtidsstudier. Yttrandet anknyter också till den diskussion som förs i betänkandet om i vilken utsträckning 1970-talet kan betraktas som en vändpunkt i efterkrigsutvecklingen: "Föreställningen om den egna samtiden som en brytningstid kan... tjäna flera syften. Det vore sålunda olyckligt om vi betonar det unika i vår situation så till den grad att vi fränkänner oss historien och blir än ovilligare att samtala med det förgångnas människor. Den risken förefaller uppenbar, och ökar då vi påstår att vi och vår tid är kvalitativt annorlunda. Men föreställningar om brytningstider och kriser för också det goda med sig – och det är f.ö. sannolikt orsaken till de intellektuellas förkärlek för tankemodellen – att de grundläggande moraliska frågorna nödvändigt lyfts fram. I brytningstider – verkliga eller illusoriska – blir det viktigt att diskutera vad som är ett gott eller värdigt mänskligt liv, vad vi kan och bör mena med fundamentala etiska begrepp som framsteg, förnuft, lycka och välbefinnande. Mot den bakgrunden framstår det som högst väsentligt att kvalificera vår bild av 1970-talet som en brytningstid och göra det inte bara med samtidens glasögon."

Tema menar också att intrycket av ideologisk vilsenhet förstärks av det sätt på vilket kommittén tecknar tvärvetenskapens historia i Sverige och en del andra bilder. Den bild man ger är avpersonaliserad. SALFO diskuteras utan att Torsten Hägerstrand nämns, centrum för tvärvetenskap utan att Emin Tengström nämns, Volvo utan Per Gyllenhammar etc. Därvid utsätter man sig, enligt temarádet, för risken att göra felslut om man inte inser vilken betydelse individuella insatser och mer eller mindre lyckade sammankopplingar har för att verksamheter ska bli framgångsrika.

Planverket tillstyrker de tre huvudförslag som kommittén lämnar: Att en stiftelse för framtidsstudier bildas, att forskningsrådsnämndens uppgift att stödja gränsöverskridande forskningsverksamhet, bl. a. framtidsstudier,

betonas tydligare och att statliga myndigheter ges ett ansvar för långsiktiga och sektorövergripande perspektiv på den egna verksamheten. Beträffande den tredje punkten föreslår man emellertid en annorlunda utformning än den som kommittén föreslagit.

Energiforskningsnämnden (Efn) framhåller att man mot bakgrund av sin drygt 10-åriga verksamhet med framtidsstudier inom energisektorn i stort delar utredningens analys och förslag även om man beträffande finansieringen saknar underlag för att bedöma det föreslagna beloppets storlek i relation till vad som behövs på andra håll. "För att en framtidsstudieverksamhet ska upplevas som meningsfull krävs en fortlöpande vitalitet och fortlöpande förnyelse. Det är härvid viktigt att man i studierna i analysen kan sätta sig över etablerade synsätt. Detta kan leda till konflikter med det disciplinorienterade forskarsamhället. Det är därför enligt Efn viktigt att metodfrågorna såsom metodredovisning och konsistensprövning städse finns med i framtidsstudieverksamheten, liksom i allt vetenskapligt arbete."

Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) menar att utredningen innehåller en rad värdefulla synpunkter och intressanta resonemang rörande framtidsstudiers inriktning och innehåll men inte tillräckligt klarlagt att framtidsstudier med olika förutsättningar och syften måste värderas på olika sätt och att kraven på kvalitet och egenskaper därför varierar. Utredningens förslag måste därför kompletteras med andra åtgärder för att uppnå en riklig mångfald och allsidighet.

Länsstyrelsen i Kronobergs län menar att ett enda framtidsstudieorgan inte är tillräckligt för att uppnå mångfald inom framtidsstudieverksamheten. "Det är synnerligen angeläget att olika regionala synsätt får komma till uttryck i framtidsstudier. Därför borde prövas om inte den föreslagna stiftelsen kunde kompletteras genom någon form av regional organisation."

Länsstyrelsen i Jämtlands län framhåller att länsstyrelserna med nödvändighet måste arbeta med långsiktiga strategier för länens utveckling. "Erfarenheterna visar emellertid att det inte räcker med att använda ett formaliserat prognossystem som underlag för diskussioner och ställningstaganden om mål och strategier för länets utveckling. För det fordras ett bredare och mer visionärt underlagsmaterial som tar upp även icke mätbara faktorer som nya strömningar i samhällsutvecklingen, värderingsförändringar etc. . . Länets utveckling är i hög grad beroende av de förutsättningar som skapas i dess omvärld. Sveriges och därmed länets internationella beroende blir allt större. Samtidigt blir samhällsutvecklingen allt mer komplex och svåröverblickbar. Det blir allt angelägnare att få belyst vilka alternativa utvecklingsvägar som på sikt kan tänkas på /det/ nationella och internationella planet för att kunna orientera sig och kunna bedöma hur länet kan komma att påverkas." Länsstyrelsen ställer sig i allt väsentligt positivt till utredningens förslag.

Länsstyrelsen i Norrbottens län finner att betänkandet avspeglar en övertro på möjligheterna att påverka framtiden. "Avsnitten om teknikförändringar och om värderingsförändringar utgör knappast belägg för att vi väljer vår framtid. Vår begränsade styrförmåga innebär å andra sidan inte

att framtiden också är omöjlig att påverka. Förmågan att påverka bör tvärtom förbättras av att vi har föreställningar om framtiden. Systematisk hantering av dessa föreställningar är därför i allra högsta grad befogad."

Svenska kyrkans centralstyrelse främhåller att kommitténs material visar tydligt att tekniskt inriktade, relativt begränsade undersökningar överväger bland framtidsstudierna. "Med beklagande och till egen självprövning ser centralstyrelsen att ytterst lite av det redovisade materialet berör de mer djupgående skikt av tillvaron, där religionen är en väsentlig del och inverkar på människors samlevnad och samhällslivets djupdimensioner överhuvudtaget. Framtidsstudierna har ofta gjorts i begränsade sektorer utifrån beskurna premisser."

Centerns ungdomsförbund stöder förslagen till stiftelse och att centrala statliga forskningsorgan bör stödja den framväxande regionala forskningen. Den föreslagna stiftelsen bör lokaliseras till orter som Luleå eller Umeå.

Centralorganisationen SACO/SR "finner utredningens perspektiv på framtidsstudierna relevanta och vill särskilt understryka kraven på självständighet och oberoende samt på hög kompetens och kvalitet i verksamheten. De kriterier på kvalitet som utredningen ställer upp kan SACO/SR i huvudsak instämma i". Man instämmer också i utredningens konstaterande att vad staten kan åstadkomma i sammanhanget är att skapa så goda organisatoriska förutsättningar som möjligt för verksamheten. I det sammanhanget framhåller man det nödvändiga i att tillföra resurser som möjliggör en tillräcklig omfattning på verksamheten.

Folkbildningsförbundet framhåller att folkbildningen utgör en viktig del av framtidsstudieorganisationernas verksamhet samt att folkbildningen utgör en viktig resurs också för framtidsstudierna. Man tillstyrker kommitténs förslag.

Kommunstyrelsen i *Gnosjö kommun* instämmer väsentligen i framtidsstudiekommitténs förslag samt konstaterar att kommittén inte löst frågan om var den föreslagna stiftelsen ska lokaliseras.

Landsorganisationen i Sverige (LO) framför att "framtidsstudier är ett viktigt komplement till i traditionell mening vetenskaplig forskning. I Sverige verksamma sekretariatet för framtidsstudier har medverkat till att skapa underlag för en bred demokratisk debatt om samhällets långsiktiga utveckling. Det är enligt LO viktigt att de stora problemen ställs under diskussion och att färdriktningen ibland ifrågasätts. LO delar därför kommitténs uppfattning att det är angeläget att på olika sätt stärka framtidsstudieverksamheten."

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) understryker att framtidsfrågorna måste ges en framskjuten plats i samhällsdebatt, utredningar och forskning. Framtidsstudier av olika karaktär kan ge bidrag till en fördjupad demokratisk diskussion samt stimulera till lokala och regionala initiativ utifrån olika gruppers verklighet och erfarenheter. ... Framtidsstudierna bör vidare omfatta projekt som följer den långsiktiga utvecklingen i Sverige och utomlands. Projekten bör granska såväl tekniska och vetenskapliga utvecklingslinjer som förändringar i levnadsvillkor och kulturella förhållanden i vid mening."

Föreningen för framtidsstudier tillstyrker väsentligen utredningens förslag när det gäller inrättande av ett institut för framtidsstudier och åläggandena för statliga myndigheter att ägna ökad uppmärksamhet åt långsiktiga bedömningar. Man framhåller det dock som en brist att utredningen inte närmare diskuterat alternativ till stiftelseformen. Föreningen koncentrerar yttrandet till en diskussion om metodologiska problem och menar att sekretariatet för framtidsstudier kan kritiseras för att ha försummat kompetensuppbyggnad och metodutveckling. En sådan kompetensuppbyggnad kan dock svårligen äga rum utan någon form av institution som har framtidsstudier som huvuduppgift. I detta sammanhang pekar föreningen på FOAs roll när det gäller utveckling av systemanalysen – en verksamhet som i likhet med framtidsstudier är tvärdisciplinär och artsild från forskning. Föreningen för också en lång diskussion kring vad som skall menas med en bra framtidsstudie och framhåller därvid att den statsvetenskapliga utvärdering som gjorts av verksamheten vid sekretariatet för framtidsstudier var för snäv. Man framför ett antal kvalitetskriterier och framhåller avslutningsvis att en del av den kritik som mött sekretariatet för framtidsstudier bottnat i en oklar uppfattning om vilka kvalitetskriterier som bör användas. Inte heller utredningen har ägnat denna fråga tillräcklig uppmärksamhet menar man.

Karlstads kommun tillstyrker i allt väsentligt utredningens förslag.

Moderata ungdomsförbundet finner att utredningen präglas av en uttalad strävan att planera framtiden. Man menar också att studier av framtiden har många beröringspunkter med forskning som sker på universitet, i högskolor, företag och organisationer. De mest väsentliga åtgärderna för att få till stånd mer kvalificerade framtidsstudier är, menar man, att forska-re ska ha ett gott klimat att verka i, rejäl lön och ett rimligt skattesystem som gör Sverige konkurrenskraftigt. Förbundet avvisar utredningens förslag att inrätta ett särskilt institut. Sekretariatet för framtidsstudier bör läggas ned.

Kommunstyrelsen i *Varbergs kommun* tillstyrker i allt väsentligt kommitténs förslag men menar att stiftelsekapitalet i den föreslagna stiftelsen bör vara större.

Studieförbundet Vuxenskolan instämmer i "utredningens förslag att en särskild stiftelse för framtidsstudier skall handha huvuddelen av den offentligt finansierade framtidsstudieverksamheten och att forskningsrådsnämnden i detta sammanhang får en viss uppräknig av anslaget för att få möjlighet att stödja och initiera ett brett spektrum av gränsöverskridande verksamheter, där olika former av framtidsstudier kan ingå."

Ensamstående intresseorganisation har med anledning av framtidsstudiekommitténs betänkande till statsministern framfört önskemål att de ensamstående sociala och ekonomiska villkor utreds.

3 Stiftelsen för framtidsstudier: verksamhet och inriktning .

Sammanfattning: Ett övervägande antal av remissinstanser-na tillstyrker förslaget att skapa ett institut. En del instanser framhåller värdet av att verksamhetens forskningsinslag beto-

nas mer än vad som framkommer i betänkandet. Remissinstanserna ägnar överlag stort utrymme åt att diskutera det nödvändiga i att verksamheten präglas av oberoende, mångfald och öppenhet och inriktning mot den offentliga diskussionen. Flera remissinstanser ser institutet som en potentiell samarbetspartner.

SAREC har en positiv bedömning av organisationsförslaget i dess huvuddrag. Ambitionen att skapa en liten kvalificerad och aktiv organisation finner man lovvärd. Man framhåller också det väsentliga i att stiftelsen – i enlighet med utredningens förslag – får en oberoende ställning både i förhållande till statsmakterna och till olika sektorsintressen. Beträffande det föreslagna projektet "Framtider för Sverige" betonar man att en sådan studie knappast kan bortse från frågan om framtiden för världens fattiga länder och våra relationer till dessa. Man framhåller också att projektplanen bör göras mer konkret.

Försvarets forskningsanstalt (FOA) framhåller i sitt remissvar att det för institutets legitimitet inom och utom landet är väsentligt att forskningsinslaget i verksamheten klarare understryks. "FOA delar utredarnas uppfattning att framtidsstudier i sin helhet inte är att betrakta som forskning i konventionell mening. Däremot är det både möjligt och önskvärt att forskning ingår som en del i arbetet med att ta fram och strukturera underlaget till ett projekts slutdokument". Som ett fullt rimligt krav framhåller man att "varje projekt som påbörjas ska ha förutsättningar att avkasta en eller ett par vetenskapliga uppsatser som kan publiceras i internationella tidskrifter med gott renommé. Då framtidsstudieverksamheten spänner över ett brett spektrum av discipliner – ekonomi, sociologi, teknikhistoria för att nämna några – behöver ett sådant kvalitetskrav inte innebära någon hämsko på kreativiteten."

Enligt Statens kulturråd verkar förslaget om en stiftelse vara ägnat att stärka förutsättningarna för framtidsstudier i landet. Organisationsförändringen bör genomföras med beaktande av de resurser som finns vid sekretariatet för framtidsstudier, framhåller man.

SÖ menar att en självständig stiftelse, trots risken för isolering, bäst tillgodoser de olika krav som kan ställas på verksamheten. Man tillstyrker förslagen om ledning och uppgifter. SÖ framhåller också sitt intresse för den omfattande framtidsstudie om det svenska samhällets framtida strukturomvandling som skisseras i utredningens betänkande och menar att en sådan studie väsentligt skulle underlätta SÖs arbete med långsiktiga frågor. Det blir, om en stiftelse inrättas, naturligt för SÖ att hålla nära kontakt med den och även samfinansiera vissa projekt.

FRN framhåller i sitt remissvar att det faktum att den svenska forskningspolitiska doktrinen innebär att så långt som möjligt undvika institutsbildningar inte får leda till ett doktrinärt avvisande av sådana. FRN tolkar utredningens förslag om institutsbildning som ett nytt försök att lösa balansproblemet mellan oberoende och inflytande. FRN är däremot inte övertygad om att framtidsstudieverksamheten kommer att kunna bedrivas effektivare i institutsform än inom FRN. "Nämnden vill emellertid inte

motsätta sig att en institutslösning prövas." När det gäller inriktning av den fortsatta verksamheten konstaterar man att de förslag utredningen ger stämmer väl överens med den planering som nämnden själv redovisat under förutsättning att verksamheten skulle ligga kvar inom FRN.

HSFR avvisar tanken på en institutslösning. Ingenting tyder på att ett institut för framtidsstudier skulle kunna undvika isolering från forskningsfronten och förstening av det intellektuella klimatet, skriver man.

Vid *universitetet i Göteborg* har institutionerna vid den samhällsvetenskapliga fakulteten anmodats att besvara remissen direkt till statsrådsberedningen. Den *företagsekonomiska institutionen* tar fasta på utredningens diskussioner om pluralism och oberoende i framtidsstudieverksamheten och framhåller det angelägna i att verksamheten präglas av mångfald och öppenhet i idégenerering, värderingar och analyser. Framgångsrika svenska företag har nått internationellt framskjutna positioner just på grund av att de i högt ställda sociala krav sett nya affärsmöjligheter snarare än hot mot existensen, skriver man. "Statsmaktens nymornade intresse för näringslivets framtid borde möjligen återspeglas genom att aspekter av detta slag – tekniska konsekvenser av sociala (inkl. värde-) förändringar – upptas i 'stiftelsens' arbetsspektrum." Man tolkar att stiftelsen kommer att spela rollen av idébank och impulsgivare i fråga om komplexa långtidsaspekter att tillföras propositioner etc. i mån av behov. "Det relativt blygsamma resurstillskott som behövs för kompetent utövande av denna funktion kommer att förränta sig väl."

Tekniska högskolan i Stockholm vidarebefordrar ett yttrande av professor Bengt Arne Vedin som framhåller att "övervägande skäl talar för inrättandet av ett sådant institut för framtidsstudier som kommitténs majoritet föreslagit. Dimensionering och aktiviteter förefaller i huvudsak rätt. Speciellt vill jag understryka att det är en stor brist att det i Sverige inte finns någon central instans när det gäller referensverk och särskilt metoder och metodutveckling också i internationell samverkan."

Högskolan i Karlstad "anser det viktigt att det finns en särskild organisation för framtidsstudier som kan få en självständig ställning i relation till den planering som äger rum inom myndigheter och sektorsorgan. Samtidigt måste en sådan framtidsstudieorganisation få en tillräcklig tyngd och förankring i samhälls- och forskningssystemet. Högskolan anser att den föreslagna stiftelsen bör kunna uppfylla dessa krav."

Centrum för tvärvetenskap understryker det utomordentligt viktiga i att den framtidsstudietradition som vuxit fram inom sekretariatet för framtidsstudier får en fast grund för fortsatt utveckling. När det gäller självständigheten gentemot huvudmannen understryker man särskilt betydelsen av att den nya stiftelsen förmår hävda sin självständighet i fråga om perspektiv- och problemval. Om en sådan självständighet inte kan realiseras är det bättre att verksamheten avvecklas, skriver man. En stiftelse med staten som ensam stiftare kan vara en lämplig form skriver man. Centrum har inga invändningar mot de fyra arbetsområden som föreslås i betänkandet. När det gäller utformningen av tematiska program vill man emellertid varna för att göra dessa alltför omfattande med tanke på hur snabbt de globala problembilderna växlar. Det förslag till studie av framtider för

Sverige förefaller inte så väl genomarbetat som man skulle önskat framhåller man.

Prop. 1986/87:92

I yttrandet från Centrum framhålls även det väsentliga i att utforma kritik av framtidsbilder skapade av andra. Ett statligt finansierat organ måste kunna ta på sig rollen som kritisk granskare av faktiskt existerande framtidsbilder framtagna inom organisationer, företag och myndigheter. Det kräver en hög grad av autonomi.

Tema framhåller att kommitténs diskussion om ackumulering av erfarenheter och metodiskt kunnande bör tas på allvar. "Eftersom stiftelsen visserligen kan bli den största, men långt ifrån den enda, inrättningen för kvalificerade framtidsstudier finns ett behov av utbildning också av personer som inte är anställda vid stiftelsen. Det kan vara frågan om inslag i reguljära forskarutbildningar, som t ex vid ett par av temana i Linköping, eller om metodisk uppföljning av projekt vid stiftelsen eller någon universitetsinstitution. En del av undervisningen i metodfrågor skulle kunna tas om hand av universitetsinstitutioner. Tema vill för sin del uttala ett stort intresse för att anordna sådana kurser och vill med stiftelsen diskutera hur sådana kurser skall läggas upp och vad de skall innehålla."

Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Stockholm menar att man kan ifrågasätta om inte möjligheterna för den föreslagna stiftelsen att framträda på det sätt som utredningen tänker sig överskattats. Om detta organ inrättas är det emellertid, framhåller man, nödvändigt att till en början låta det i lugn och ro söka sig fram till eventuella nya arbetsformer och resultat. Det bör inte ges en särställning i fråga om regeringskontakter och övervakning av statsrådsberedningen. Det bör förläggas i anslutning till ett universitet och ges en finansiering som säkrar dess arbetsro och politiska oberoende.

Statens naturvårdsverk (SNV) menar att utredningen är oklar när det gäller verksamhetens oberoende och självständighet. Likaså saknar man argument för att den föreslagna verksamheten inte gjorts mer projektinriktad och varför institutbildningen måste ta sig formen av stiftelse utanför FRN och under statsrådsberedningen. "Trots reservationer och frågetecken är SNV berett att tillstyrka förslaget om ett institut för framtidsstudier. Ett sådant skulle innebära en politisk markering av att sektorsövergripande och tvärvetenskapliga undersökningar är önskvärda och viktiga. Verket vill betona att institutet måste ha en oberoende ställning så att olika komplicerade och kontroversiella frågor och områden kan bli belysta utifrån olika perspektiv."

IVA framhåller att framtidsstudieverksamheten kan organiseras som ett internationellt program, eller ett program med stark internationell profil. "Ett framtidsstudieinstitut med internationell, eller i varje fall nordisk bas skulle sannolikt mer aktivt kunna bidra till ett mer allsidigt perspektiv på svensk samhällsutveckling och därmed mindre hemmablindhet. Ett mål för framtidsstudierna måste under alla förhållanden vara att kritiskt granska t ex svenska doktriner och modeller." Man anser det också tänkvärt att försöka knyta verksamheten till någon institution med utbildning och externa kontakter inom angränsande områden.

Styrelsen för teknisk utveckling (STU) "tillstryker i princip utredningens

förslag att inrätta ett särskilt institut för framtidsstudier. Framtidsstudier måste ha en tvärvetenskaplig karaktär. De förutsätter därjämte en bred kontaktyta även mot samhället utanför forskningsvärlden. Mot bakgrund av sina erfarenheter från planering för och stöd till forskning som överskrider disciplingränser, biträder STU förslaget att ett särskilt institut inrättas för framtidsstudier." Vidare framhåller STU att man, utifrån sitt ansvar för att i det medellånga till långa perspektivet studera den teknisk-vetenskapliga och teknisk-industriella utvecklingen, kan se ett institut för framtidsstudier som en potentiellt intressant diskussionspartner.

Statskontoret delar kommitténs uppfattning att vi behöver ett oberoende och självständigt "framtidsinstitut". Som skäl för ett sådant institut framhåller man behovet av en samlad organisation för att bedriva övergripande forskning och studier om sannolika, möjliga och önskvära svenska framtider, integrera kunskaper från olika kunskapsområden och samhällssektorer för att på ett allsidigt och helhetligt sätt formulera visioner och framtidsbilder som underlag för strategiska beslut för samhällsutvecklingen, på ett tidigt stadium identifiera nya möjligheter, trender och tendenser för enskilda individer, företag, myndigheter och andra organisationer genom bl a en allsidig och kvalificerad omvärldsbevakning, utforma metoder att gå från dagens verklighet till en önskad framtid, samt för att säkerställa kontinuitet och nationell kompetens inom området. Ett institut får dock inte präglas av "akademisering" eller "politisering" framhåller man. Det är också viktigt att institutet hittar en lämplig balanspunkt mellan en ny tillämpad framtidsforskning och en mer traditionell studieverksamhet enligt tankefabriksmodellen.

Riksrevisionsverket (RRV) anser förslaget om att inrätta ett självständigt institut för att bedriva framtidsstudier och att samtidigt låta forskningsrådsnämnden ekonomiskt stödja framtidsstudier väl avvägt. "Det föreslagna institutet bör ges möjlighet att fungera oberoende ifråga om årlig prövning av resurser, annan direkt politisk styrning samt ha frihet i fråga om personalens anställningsvillkor. RRV finner därför, liksom kommittén, lämpligt att institutet ges stiftelsens form" RRV betonar också vikten av att stiftelsen publicerar sig flitigt och i lättillgängliga former, dels för att offentliggöra olika framtidsperspektiv, dels för att ge medborgarna tillfälle att bedöma stiftelsens verksamhet. Genom sin förvaltningsreviderande verksamhet har RRV kunskap om några av de metodproblem framtidsforskningen brottas med och "välkomnar därför tanken att stiftelsen blir en central institution för metodutveckling, som även kan sprida erfarenheter till andra utredande organ och myndigheter".

Folkuniversitetet menar "att goda skäl synes föreligga för någon organisation för framtidsstudier som inte är sektors- eller branschanknuten utan som kan operera litet friare". Man framhåller också att "organet för framtidsstudier bör som en av sina mest prioriterade uppgifter ha att fungera som ett serviceorgan åt studieförbund och andra organisationer och här således aktivt söka komplettera forskningsrådsnämndens hittillsvarande generella insatser i syfte att främja ett aktivt intresse för forskningsinformation". Man framhåller också att det inom den föreslagna organisationen bör finnas en sådan kompetens att organet inte isoleras från vetenskapssamhället i övrigt.

Landstingsförbundet tillstyrker i allt väsentligt den föreslagna organisationen. En statlig stiftelse för framtidsstudier bör ha förutsättningar att ligga väl framme i frågor som gäller framåtblick av långsiktiga förlopp och tendenser, här hemma och utomlands. Att stiftelsen ges en offentlig profil i sin arbetsinriktning är en förutsättning för att dess arbete skall kunna bidra till den demokratiska debatten, skriver man.

Vuxenskolan anser att det i uppdraget för stiftelsen klart bör framgå att projektsamarbete även kan ske med folkrörelserna. "Även om Studieförbundet Vuxenskolan inte hittills upplevt några problem i samarbetet med sekretariatet för framtidsstudier kan det vara av värde för framtiden att det i uppdraget till stiftelsen för framtidsstudier anges att ett samråd och samarbete med studieförbunden är av stor vikt särskilt då det gäller studier som berör folkrörelserna och även i övrigt då man önskar en bred debatt om framtidsfrågor."

Svenska kommunförbundet framhåller att den organisationsform kommittén föreslår – en självständig stiftelse utanför det ordinarie forsknings- och planeringssystemet – bör garantera att även alternativa och ibland kontroversiella bilder av framtiden presenteras till gagn för mångfalden i samhällsdebatten. Man understryker också vikten av att arbetets resultat ges en bred spridning.

Framtidsprojektet NORDEON noterar att utredningen föreslagit att verksamheten vid den föreslagna stiftelsen ska ges en offentlig profil och framhåller att man inom Nordeon-projektet redan utvecklat sådana tankegångar. "Nordeons innehav är en framtidsutställning där framtidsbilder och visioner visualiseras i en kombination av sociala innovationer och tekniska möjligheter. Syftet är att omforma en sektoriserad och fragmentarisk kunskap till förståeliga och nya helhetsföreställningar." Man framhåller därför värdet av ett samarbete med den föreslagna stiftelsen.

Organisationen Alternativ framtid framhåller att utredningen är angelägen samt att framtidsstudier är viktiga i ett demokratiskt samhälle, stimulerar idédebatten och ger underlag för långsiktig planering och beslut såväl inom offentlig förvaltning som företag och folkrörelser. Man stödjer också grundtanken i utredningens förslag, att låta framtidsstudier bli en fristående verksamhet. Däremot anser man att utredningen är otillräcklig i sina förslag till stöd åt autonoma studier och till olika former av regionalt och lokalt förändringsarbete. Avslutningsvis framhåller man att den verkliga bristen i kommitténs förslag är att man genom hela betänkandet förutsätter att framtidsstudier och reflekterande verksamhet väsentligen utförs av människor inom det traditionella forskarsamhället.

4 Stiftelsen för framtidsstudier: organisation, finansiering, m. m.

Sammanfattning: Flertalet av de remissinstanser som diskuterar det föreslagna institutets organisation och finansiering finner stiftelseformen lämplig. En del remissinstanser menar dock att även andra alternativ kunde ha prövats av utredningen. Bland remissinstanserna finns en utbredd uppfattning att

stiftelsen som en markering av sin oberoende ställning redan från början bör tilldelas ett större stiftelsekapital – minst en miljon kr – än vad utredningen föreslagit. Vad gäller institutets dimensionering i övrigt finner flera remissinstanser att storleken är i minsta laget. Remissinstanserna är delade i frågan om utredningens syn på hur balansen mellan flexibilitet och kontinuitet bör avspeglade sig i institutets anställningspolitik.

Enligt FOAs mening bör balansen mellan kontinuitet och rörlighet medföra att omkring hälften av forskarna får en fast tjänst vid institutet

Socialstyrelsen finner att stiftelseformen är väl lämpad att tillgodose kraven på självständighet, dock förefaller storleken på verksamheten tilltagen i underkant framhåller man och menar att stor omsorg måste ägnas åt rekrytering av personal. En viss ökning av resurserna kan erhållas om personal från sektorsmyndigheter under begränsad tid kan tjänstgöra vid stiftelsen för kunskapsutbyte och utbildning. Betalda uppdrag från andra organisationer kan också tjäna samma syfte om de inte tillåts få en sådan omfattning att stiftelsens självständiga ställning äventyras.

UHÄ finner förslaget att bilda en stiftelse bra, även om andra former också hade varit möjliga. I den föreslagna lekmanstyrelsen bör representanter för såväl olika intressegrupper som olika regiontyper ingå. Kommitténs resonemang om anställda ger, enligt *UHÄ*, intrycket att man tänker sig alltför kortvariga arbetsinsatser inom framtidsstudieverksamheten. "Vad gäller anställda på basanslaget är det dock angeläget att uppnå en större kontinuitet än vad som antyds i betänkandet. *UHÄ* anser att en förutsättning för god vetenskaplig metodutveckling är inte bara långsiktighet utan också långvarighet i forskargruppernas arbete." För att tillgodose behovet av löpande vetenskaplig kritik av framtidsstudiernas utveckling bör det bildas en referensgrupp av representanter för discipliner och centrumbildningar inom universitet och högskolor, framhåller man.

NFR anser det inte befogat att avsätta medel från de knappa forskningsanslagen till en verksamhet som snarast är att betrakta som en del av den samhällspolitiska planeringen. Man befarar vidare att en sådan finansieringsform kan komma att urholka de tillgängliga medlen för humanistisk, samhällsvetenskaplig och naturvetenskaplig forskning.

Centrum för tvärvetenskap framhåller att anslagen till stiftelsen bör utgöras av treåriga basanslag. Man menar också att utredningen kommit att överbetona betydelsen av förnyelse jämfört med behoven av kontinuitet i arbetet, inte minst mot bakgrund av önskemålen att stiftelsen ska utgöra en central och permanent miljö för metodutveckling och kompetensupbyggnad på området.

Tema framhåller att den föreslagna personalomsättningen vid stiftelsen borde vara gynnsam för den intellektuella förnyelsen. "Men därtill kommer en forskningspolitisk poäng som utredningen inte tycks ha insett. Med ett roterande system vid stiftelsen kommer det på olika håll i forskarvärlden efter en tioårsperiod att finnas människor som under ett par år har lärt sig att arbeta tvärvetenskapligt och som knutit åtskilliga kontakter utanför

sitt ämne och utanför universiteten och som därtill har fått perspektiv på sin egen forskning. Detta skulle, menar vi, vara ytterst värdefullt. I anslutning till denna synpunkt vill vi gärna påpeka: utan tvivel berikas miljön vid en universitetsinstitution av att för en tid ha ett framtidsstudieprojekt på plats.”

Tema vidarebefordrar också ett yttrande från *tema teknik och social förändring* där man i likhet med utredningen anser att den föreslagna storleken förefaller vara i underkant för verksamhet av detta slag. Man rekommenderar en större personell besättning. Från samma håll framhåller man också att en ”total statlig basfinansiering utan krav på återkommande motiveringar för tilläggsanslag vore att föredra för att stiftelsen inte skall tvingas genomföra kortsiktiga uppdrag av det slag som kommit att utgöra ett mycket stort inslag i universitetets verksamhet med åtföljande balansproblem inom flera discipliner. Med en statlig totalfinansiering skulle ansvaret för att övertyga komma att ligga på dem som vill ha områden penetrerade av stiftelsen. Därmed ökar möjligheterna för stiftelsen att driva långsiktiga angelägna frågeställningar vilka saknar en bestämd organisatoriskt avgränsad avnämare. Som exempel kan vi nämna kvinnoperspektivet i framtidsforskningen som behandlas i utredningens avsnitt 3.3”

Forum för kvinnliga forskare i Stockholm finner att utredningen gått ifrån sina ambitioner om en okonventionell skapelse genom det sätt på vilket man föreslår att styrelsen ska tillsättas. Enligt Forum bör styrelsen sammansättas av människor som står mitt i vetenskapligt eller konstnärligt skapande och som är villiga att dela med sig av sina kunskaper, sina metoder, sin entusiasm och sin skaparglädje.

SNV framhåller på flera ställen i sitt remissvar att utredningens betänkande är oklart när det gäller den frihet och det oberoende den föreslagna stiftelsen kommer att ges i relation till den politiska sfären, dvs under statsrådsberedningen. Verket framhåller också att den lösning som väljs måste garantera ett sådant oberoende. Man anser inte att det föreslagna institutet ska behöva lägga ned omfattande resurser på en årsbok av det slag som föreslagits.

BFR, som under flera år finansierat framtidsstudieprojekt av olika slag, varnar för att kostnaderna för sådan verksamhet är mycket resurskrävande. De anslag som rådet givit till exempelvis temaforskningen i Linköping och till projektet ”Kommunerna och framtiden” hör till de beloppsmässigt största rådet beviljat.

Efn bedömer att den föreslagna omfattningen är ett minimikrav för att verksamheten skall bli meningsfull. ”Enligt Efn’s erfarenhet är förslaget på gränsen till underkritisk storlek, vilket också utredningen konstaterar. Efn vill därför varna för att pressa budget- och personalramar under den föreslagna nivån.” Man är också intresserad av att samarbeta med stiftelsen.

IVA vill bestämt avråda från förslag som innebär att man tror att man kan bedriva en kvalificerad framtidsstudieverksamhet huvudsakligen baserad på uppdragsverksamhet.

STU föreslår att FRN blir huvudman för det nya framtidsstudieinstitutet mot bakgrund av FRNs övriga uppgifter när det gäller långsiktigmotiverad

forskning, kontakterna med IIASA, etc. Enligt STU uppfyller samtliga större universitetsorter de lokaliseringskrav vilka framförts i betänkandet. STU framhåller också vikten av att institutet tillförs kompetens med förutsättning inte enbart att bygga upp inhemska kontaktnät utan även ett internationellt sådant. Man föreslår bl.a. utnyttjande av utländska gästforskare.

Kammarkollegiet finner från permutations- och stiftelserättslig synpunkt ingen anledning till erinran mot kommitténs förslag. Kollegiet är också berett att svara för utbetalning av statsbidrag till stiftelser i enlighet med vad som gäller inom andra delar av kulturområdet. Under det fortsatta utredningsarbetet bör en precisering göras beträffande arbetsfördelningen mellan stiftelsen och kollegiet i fråga om de rutiner som skall köpas.

Statskontoret ifrågasätter huruvida den föreslagna storleksordningen är tillräcklig för att institutet skall kunna utvecklas till en intressant kunskapsproducent och menar att man, om verksamheten inte kan ges en rimlig resursnivå, kan ifrågasätta om det alls bör komma till stånd. "Den av kommittén föreslagna resursnivån på 15 miljoner som basfinansiering förefaller vara en miniminivå, med hänsyn till den ambitionsnivå som kommer till uttryck i utredningen". Statskontoret menar också att verksamheten till stor del bör uppdragsfinansieras, att man i det sammanhanget bör kunna erbjuda betalningssvaga aktörer särskilda lågpristariffer. Den basfinansiering institutet behöver bör, förutom från de resurser som friställs genom nedläggningen av sekretariatet för framtidsstudier, kunna erhållas genom överföring av i storleksordningen 10 miljoner kr från de sektorsmyndigheter vilka arbetar inom institutets tilltänkta verksamhetsområde. På sikt menar man att verksamheten bör kunna vara av sådant intresse för myndigheter, organisationer m.m. att huvuddelen av basfinansieringen kan garanteras genom differentierade årsavgifter.

RRV framhåller att ett stiftelsekapital av den storlek som anges i betänkandet är alltför begränsat. Man förordar ett stiftelsekapital som svarar mot en basfinansiering om ca 50% av verksamhetsvolymen. Därutöver finner man det värdefullt att verksamheten är beroende av ytterligare kapital. "Vitaliteten i arbetet och behovet av att motivera projekt upprätthålls i sökandet efter extern finansiering utöver det som genereras från stiftelsekapitalet."

Länsstyrelsen i Norrbotten varnar för att den föreslagna stiftelsens styrelse alltför lätt kan komma att domineras av intressen som återfinns i centrum. "Det vore önskvärt att stiftelsestadgarna innehöll bestämmelser som säkrade en regional representation i styrelsen. Centrumdominerat tänkande måste i någon mån balanseras av regionala intressen. Av precis samma skäl bör en lokalisering av institutet till Stockholm undvikas. Länsstyrelsen föreslår som lämplig lokaliseringsort Umeå."

Arbetarnas Bildningsförbund tillstyrker väsentligen utredningens förslag och finner det glädjande att framtidsfrågorna fått tillfälle att belysas på det sätt som skett. Vad gäller den föreslagna stiftelsen anser man att folkbildningen bör ges tillfälle att nominera kandidater till styrelsen. Man anser också att den föreslagna dimensioneringen av verksamheten till i storleksordningen 15 miljoner kr är i knappaste laget om man ska kunna ge folkbildningen tillfälle att medverka i olika framtidsstudier.

Föreningen för framtidsstudier understryker betydelsen av att stiftelsen ges en oberoende ställning, vilket eventuellt kräver att stiftelsekapitalet utökas.

Föreningen för samhällsplanering, som i allt väsentligt tillstyrker kommitténs förslag, menar att det föreslagna stiftelsekapitalet är för litet. "Intervallerna till två miljoner förefaller mera rimligt." Man menar också att även om möjligheterna att rekrytera kompetent personal sätter vissa gränser för lokaliseringen, bör man undersöka möjligheterna till en placering utanför Stockholm, t. ex. Linköping, Uppsala eller Gävle.

I yttrandet från *Göteborgs stadskansli* diskuteras möjligheten att ha en organisation som roterar mellan olika högskoleorter.

Malmöhus läns landsting anser "att framtidsforskning bör ske med stor mångfald och ett oberoende i förhållande till den politiska makten. Kommitténs förslag uppfyller inte dessa krav. Förvaltningsutskottet tillbakavisar därför förslaget att stiftelsen organisatoriskt skall underställas statsrådsberedningen. Detta kan knappast ge stiftelsen en tillräcklig frihet gentemot regeringsmakten. Enligt utskottets mening bör en ökad frihet och mångfald i stiftelsens verksamhet garanteras antingen genom att den får flera huvudmän eller på annat sätt."

Svenska Metallindustriarbetareförbundet, som i allt väsentligt ställer sig bakom utredningens förslag, menar att förslagen rörande stiftelsens organisation och finansiering kan diskuteras. "Konflikten mellan intresset av oberoende, påverkbarhet och kvalitetsbedömning har givits en elegant lösning i kommitténs förslag. Det syns emellertid som om frågan om institutets oberoende har givits en för låg vikt i den föreslagna lösningen till finansiering." Med den lösning som, valts när det gäller styrelsen och tjänsternas tillsättning finner Metall att stiftelsens oberoende kunde ökas ytterligare. Man tar dock inte ställning till om detta skall ske genom en utökning av stiftelsekapitalet eller på annat sätt. Metall finner heller ingen motsättning mellan oberoende och en åtminstone partiell uppdragsfinansiering.

Svenska Arbetsgivareföreningen inskränker sitt yttrande till att framhålla att styrelsen inte bör vara sammansatt av representanter för intresseorganisationer.

TCO ser positivt på förslaget till sammansättning på styrelsen och utgår från att organisationen kommer att vara kontinuerligt representerad i denna. Man anser också att det föreslagna anslaget är otillräckligt om verksamheten ska kunna bedrivas i de former som är avsett.

5 Förslaget om ändrade uppgifter för forskningsrådsnämnden

Sammanfattning: Synen på FRNs framtida roll för framtidsstudierna sammanhänger vanligen med det övergripande ställningstagandet till utredningens förslag. Stödet till en stiftelsebildning är i hög grad kopplat till ett uttalat stöd för en uppdelning mellan arbetande och anslagsgivande organ och för ett fortsatt ansvar för FRN att initiera och finansiera

framtidsstudieverksamhet. Flera remissinstanser förordar en anslagshöjning för FRN i dessa avseenden för att den eftersträlvade pluralismen skall kunna uppnås.

Prop. 1986/87:92

Socialstyrelsen understryker betydelsen av att framtidsstudier bedrivs på bred front i olika former. Man finner det vara en fördel att anslagsansvaret frikopplas från den institutionellt bedrivna framtidsstudieverksamheten för att på så sätt bidra till debatt och kritisk granskning samt motverka risken för ensidighet i bedömningarna av externa anslagsframställningar.

UHÄ finner det bra att FRN får utökat ansvar för finansiering av tvärvetenskap, långsiktigt inriktade analyser, framtidsstudier och därmed sammanhängande verksamheter. "Detta stöd till forskare bör huvudsakligen inriktas mot framtidsstudier för att den eftersträlvade pluralismen ska kunna uppnås. UHÄ anser att det är en fördel för den vetenskapliga förankringen av framtidsstudier om FRN – inom den totalram som anges – får behålla en större andel av de nuvarande resurserna för framtidsstudier än den av kommittén föreslagna."

FRN sympatiserar med tanken "att skapa även externa finansieringskällor till verksamheten vid stiftelsen och pluralism inom framtidsstudieområdet men måste redovisa stark skepsis inför förslaget som det nu föreligger. Anledningarna är flera. Vad gäller framtidsstudier i mer precis mening kan ifrågasättas om högskolesystemet (vare sig den regionala delen eller universiteten) kommer att kunna (eller vilja) konkurrera med stiftelsen för framtidsstudier och risken är stor att just en sådan situation som man vill undvika åstadkoms: en finansiär med bara en anslagsmottagare".

SNV anser att FRN bör få behålla 30% av sitt nuvarande anslag för framtidsstudier. Huvuddelen bör tillföras delegationen för långsiktigmotiverad forskning, och naturresurskommittén, "små obyråkratiska, självständiga, vitala forskningsinitierande och forskningsstödjande organ."

STU biträder utredningens förslag att FRN fortfarande skall ha ett ansvar när det gäller att initiera och ekonomiskt stödja framtidsstudier. Detta ligger också, framhåller man, i linje med STUs förslag att FRN ska behålla huvudmannaskapet för stiftelsen.

RRV finner, som nämnts ovan, balansen mellan det föreslagna institutet och FRN väl avvägd.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län menar att det, oavsett organisationen i övrigt, är viktigt att ett reellt utrymme skapas inom FRN för stöd till olika framtidsstudieprojekt.

Länsstyrelsen i Norrbotten menar att en samordning av framtidsstudierna under en ledning – det föreslagna institutet – är att föredra eftersom de totalt tillgängliga resurserna är så små. Detta bör kunna ske utan risk för bristande pluralism.

SACO/SR menar att FRNs enligt förslaget kraftigt minskade resurser för projekt av framtidsstudiekaraktär inte bör splittras på mer eller mindre symboliska stöd till lokala eller regionala utvecklingsprojekt eller liknande. Den kvalitetshöjning utredningen tror att ett sådant stöd skulle ge finner SACO/SR marginell. Man "anser att FRN i stället ges möjlighet att med

tillgängliga resurser stödja eller helt finansiera forskningsprojekt och andra övergripande projekt av gränsöverskridande karaktär (bland annat framtidsstudier) och därmed bli en finansieringskälla som är fristående från det föreslagna institutet.”

Föreningen för framtidsstudier understryker betydelsen av att verksamheten bedrivs i alternativa former och i ett öppet och kritiskt debattklimat. ”Forskningsrådsnämndens anslag för framtidsstudieverksamhet synes ge möjligheter att stimulera en sådan verksamhet.”

Svenska kommunförbundet tillstyrker förslaget att man i FRNs instruktion skriver in att långsiktigt inriktade analyser och framtidsstudier är en del av FRNs uppgifter.

Även högskolan i Karlstad tillstyrker förslaget om ändrad funktion för FRN.

6 Långsiktiga bedömningar inom statsförvaltningen

Sammanfattning: De statliga myndigheterna är övervägande positiva till en ökad långsiktighet och framförhållning i sin verksamhet och ser även det föreslagna institutet som en potentiell samarbetspartner. Det finns dock tveksamhet inför förslaget att uttryckligen koppla långtidsbedömningarna till treårsbudgeteringen. Därtill finns tveksamheter mot att tilldela RRV och statskontoret någon samordnande roll i denna process. Flera myndigheter påtalar regeringskansliets roll i detta arbete. Oro uttalas även för att det långsiktiga perspektivet under senare tid förlorat betydelse i myndigheternas verksamhet.

SIDA framhåller att det förvisso är en angelägen uppgift att säkerställa att myndigheternas arbete förblir relevant även i framtiden. Man tvingas dock konstatera att det är svårt att prioritera framtidsbevakning när medlen för verksamheten skärs ned. ”Neddragningen av myndigheters resurser torde därför vara det största hotet mot myndigheternas möjligheter att bedriva egna framtidsstudier.”

ÖCB framhåller att ”förslaget att statliga myndigheter skall ges ett uttalat generellt ansvar för långsiktiga och sektorövergripande perspektiv på den egna verksamheten skapar bättre förutsättningar för myndigheterna att i sin planering ta hänsyn till de krav civil beredskap ställer.”

FOA framhåller att viss långsiktigt inriktad analysverksamhet redan förekommer inom statsförvaltningen. Vad som saknas är den gränsöverskridande. ”Förslaget att det framtida institutet ska kunna åta sig en bredare genomlysning av olika utvecklingsalternativ är bra, men för att en sådan mer allmänt hållen konsekvensanalys ska komma till stånd krävs en väsentlig skärpning av myndighetsanvisningarna i enlighet med verkställningskommitténs intentioner.”

Socialstyrelsen biträder förslaget att myndigheterna i samband med övergången till treårig budgetprocess ges ett ansvar för långsiktiga och sektorsövergripande perspektiv på den egna verksamheten. Man påpekar

också för egen del att det arbete som bedrivs inom det s. k. HS 90-projektet kan betraktas som just en sådan verksamhet. För att realisera dessa intentioner krävs att myndighetens resurser för framtidsstudier samt långsiktig planering och utveckling förstärks. Ett samarbete med den föreslagna stiftelsen för framtidsstudier ... skulle enligt styrelsens uppfattning utgöra ett värdefullt stöd för den erforderliga kompetensuppbyggnaden."

Televerket anser att statliga myndigheter har ett egenintresse av att bevaka och bedöma utvecklingen på längre sikt än tre år. Det är däremot knappast meningsfullt eller nödvändigt att rutinmässigt ålägga alla myndigheter att årligen rapportera dessa bedömningar.

SÖ framhåller att regeringskansliet bör ha en mer aktiv roll i prövningen av myndigheternas långsiktiga bedömningar. "Den treåriga budgetprocessen bör prövas inte bara beträffande myndighetsanslag utan även i fråga om sakanslag. Eftersom verksamheter som bekostas över sakanslagen är svårare att förändra skulle mera vara att vinna på bättre framförhållning än nu när det gäller sakanslagen." Beträffande den av kommittén föreslagna hanteringen av framtidsfrågor inom statsförvaltningen (där stiftelsen, RRV, statskontoret och de enskilda myndigheterna blir inblandade) finner *SÖ* att verksamheten blir utomordentligt komplicerad. "Regeringen måste, enligt *SÖ*s mening ha huvudansvaret för framtidsstudiefrågorna inom det statliga området. Här vill *SÖ* peka på de beslut riksdagen fattade med anledning av prop. 1984/85:220 (om datapolitik) om en statsrådsgrupp för långsiktiga och övergripande datafrågor. En likartad lösning vore naturlig för framtidsstudiefrågorna, alternativt borde en samordning ske i statsrådsberedningen.

SLU finner utredningens förslag att sektorsorganen och myndigheterna ska ägna sig åt studier av de långsiktiga utvecklingstendenserna inom sitt verksamhetsområde välgrundat.

SNV anser att framtidsstudieverksamhet inom en myndighet kräver betydande arbetsinsatser och ett stort internt och externt kontaktnät. Myndigheter kan ändå i regel inte se med sakkunskap särskilt långt utanför det egna verksamhetsområdet. Det finns risk för att det normala resultatet blir starkt sektoriserade framtidsstudier. Man anser också att en nödvändig förutsättning för framtidsstudieverksamhet inom myndigheter är att det finns en uttalad intern eller extern efterfrågan.

BFR finner det av stort värde "om framtidsstudieverksamheten kan ges en fastare organisation och en bredare förankring i den statliga planerings- och utredningsverksamheten genom det förslag kommittén framlagt... Förslaget innebär emellertid väsentligt ökade krav på planeringsfunktionerna vid statliga myndigheter, länsstyrelser och i viss mån också kommunala organ och regionala organ. Redan treårsplaneringens tidshorisont ställer sannolikt i praktiken så stora krav på tillgängliga personella resurser att det förefaller orealistiskt att förvänta sig att man annat än i form av punktvisa insatser kommer att kunna belysa utvecklingen även i ett mer långsiktigt perspektiv... På samma sätt fins det enligt rådets mening anledning att ifrågasätta om statskontoret och riksrevisionsverket bör åläggas en sådan samordnings- och granskarroll i framtidsstudieverksamheten som kommittén föreslår."

Statens planverk tillstyrker i huvudsak förslaget om myndigheternas ansvar för långsiktig och framtåtblickande verksamhet. "Långsiktiga, tvårsektoriella bedömningar, framtidsstudier, behöver genomföras också inom myndigheterna, inte minst för att skapa en större mottaglighet för motsvarande studier som utförs i myndighetens omvärld. Redovisningen av dessa studier bör dock inte vara formaliserad och kopplad till treårsbudgeten. Den bör i stället ske löpande i form av rapporter från myndigheten."

Den konsistensprövning utredningen föreslår bör ske t ex i form av öppna hearings. Att låta RRV eller statskontoret utföra denna leder till onödig byråkratisering menar man. En ökad satsning på långsiktiga bedömningar kräver utökad kompetens noterar planverket. Utredningens förslag att myndigheter kan hyra in enskilda tjänstemän vid den föreslagna stiftelsen är en väg som kan prövas. Planverket föreslår dessutom att myndigheterna bör uppmanas att utse en eller flera tjänstemän till ansvariga för myndighetens framtidsbedömningar. Dessa bör ges utbildning vid och även viss knytning till stiftelsen. Det är viktigt att dessa personer behåller sin förankring till myndighetens löpande verksamhet. Ansvaret för framtidsbedömningarna inom en myndighet bör vara tidsbegränsat.

Planverkets erfarenheter från samarbetet med länsstyrelser, regionala organ och ett 20-tal centrala verk är att utrymmet för långsiktigt inriktade arbetsinsatser minskat starkt under de senaste fem åren till förmån för ärendehandläggning och avgiftsbelagd verksamhet. Man menar att ökad långsiktighet också kräver ökade resurser.

RRV ser positivt på utredningens förslag att myndigheterna ska bedöma sin verksamhet mer långsiktigt. "Detta är särskilt viktigt i en tid när stora förändringskrav riktas mot den offentliga sektorn. Studier inom respektive myndighet tenderar dock att bli för snäva genom att sektorsintressena begränsar perspektivet. Sektorsintressen och överlevnadsstrategier dominerar ofta tänkandet, snarare än frågor kring flexibilitet och effektivitet på lång sikt. . . Framtidsbedömningarnas syfte måste därför klart framgå av de budgetdirektiv som regeringen ger till varje myndighet. Det är behovet av framtida offentligt engagemang inom den berörda sektorn som är den centrala uppgiften, inte att utarbeta en strategi för myndighetens överlevnad."

Man framhåller också sin beredskap att åta sig det samordningsansvar och den konsistensprövning av budgetunderlag m. m. som föreslås i betänkandet. Kommitténs förslag i det avseendet är dock för allmänt hållna för att verket redan nu skall kunna uttala sig om detaljerna. Betydande insatser från RRVs sida kräver dock mer resurser än vad verket i dag förfogar över.

Länsstyrelsen i Norrbotten finner risken påtaglig att det långsiktiga perspektivet även fortsättningsvis ges en låg prioritet även om man knyter det till en treårig budgetcykel. Förslaget att skapa möjligheter för myndigheterna att för en tid knyta personer till institutet finner man utmärkt. En möjlighet, framhåller man, vore att ålägga myndigheterna att vart femte år i samband med sin petita framlägga sitt långsiktiga perspektiv i en väl genomarbetad form. "På så sätt skulle statsapparatusens olika delar med en viss periodicitet, t ex med början 1989, samtidigt presentera bedömningar i

vilka det långa perspektivet anläggs. Dessa bedömningar skulle följa en viss gemensam uppläggning så att den vidare bearbetningen underlättades.”

Föreningen för framtidsstudier menar att behovet av långsiktiga bedömningar snarare ökat med den osäkerhet om framtiden som enligt en utbredd uppfattning nu råder. Föreningen vill i detta sammanhang understryka betydelsen av att bedömningarna inte avgränsas till alltför snäva sektorer. Det föreslagna framtidsstudieinstitutet kan i detta sammanhang spela en viktig roll som centrum för metodutveckling m. m. menar föreningen.

Föreningen för samhällsplanering framhåller att behovet av långsiktiga bedömningar inom olika delar av den offentliga förvaltningen är stort. I regel görs dessa bedömningar bäst av dem som är direkt berörda av en viss verksamhet. Här finns emellertid uppgifter för det föreslagna institutet att bidra med kompletterande och sektorsövegripande uppgifter. ”Institutet bör härvid särskilt spana efter kvalitativt nya inslag i samhällsverksamheten eller ”innovativ praktik” där det nya i regel inte uppfattas rätt därför att det beskrivs i gamla modeller och synsätt”.

Statsanställdas Förbund (SF), som inte har någon erinran mot utredningens förslag, vill dock speciellt understryka de statliga myndigheternas och affärsverkens roll och ansvar även för långsiktiga bedömningar av framtidsperspektiven. Detta är, enligt SF, något som ofta glöms bort i diskussionerna om i vilka former statlig verksamhet skall vara organiserad.

7 Regionala forsknings- och utvecklingsmedel

Sammanfattning: Det finns bland remissinstanserna en övervägande positiv inställning till att statliga medel bör kunna anslås till regionalt baserad forsknings- och utvecklingsverksamhet med framtidsinriktning av det slag som diskuteras i utredningen. En del remissinstanser diskuterar även andra former för detta. Framför allt regionalt baserade remissinstanser diskuterar risken för att framtidsstudierna i alltför hög utsträckning kommer att representera ”centrums” problemuppfattning. FRN menar att en utökad roll för nämnden i dessa avseenden skulle innebära en olycklig utspädning av nämndens arbetsuppgifter.

Socialstyrelsen tillstyrker utredningens förslag när det gäller regionala framtidsstudier och framhåller de positiva effekterna av att de verksamheter som nu växer fram lokalt spontant sprids och prövas till gagn för den samlade tillväxten av kunskaper och erfarenheter.

UHÄ finner förslaget att centrala statliga organ bör stödja framtidsinriktad FoU-verksamhet på regional nivå i samarbete med regionala organ och högskoleorgan lovligt. Det är i detta sammanhang angeläget att de regionala organen får en stor självständighet. UHÄ menar också att det är rimligt att FRN får en viktig roll i denna stödverksamhet, vilket understryker betydelsen av att FRN får behålla en större andel av sina resurser för framtidsstudier.

FRN menar att det i utredningen diskuterade stödet till regionalt baserad FoU är oklart både till omfattning och inriktning. "Det skulle i denna form innebära en utspädning av FRNs roll som nämnden finner olämplig och orimlig. Ett allmänt centralt stöd till regionalt FoU-arbete av detta slag utan några hanterbara avgränsningar och en eventuell roll för FRN härvidlag måste grundas på betydligt mer ingående överväganden än de som redovisas i betänkandet."

SLU framhåller att man inte vill motsätta sig stöd till den framväxande regionala FoU-verksamhet som diskuteras i betänkandet. Man menar emellertid att det inte är säkert att t.ex. forskning i glesbygd löser glesbygdspöblem. För detta krävs många andra insatser. Det är också möjligt att forska för glesbygden utan att vara där framhåller man.

SNV anser inte att kommittén har beskrivit den regionala verksamhetens inriktning och karaktär på ett tillräckligt klargörande sätt. "I den mån det finns intresse för kontinuerlig framtidsstudieverksamhet på regional nivå, bör det enligt *SNVs* uppfattning i första hand vara en angelägenhet för olika regionala organ (länsstyrelser, landsting, regionala högskolor, företagarföreningar, fackföreningar osv). Motiveringen för att FRN skall stödja denna regionala verksamheten finner *SNV* oklar."

Länsstyrelsen i Älvsborgs län har uppfattningen att intresset för framtidsstudier ökat under 1980-talet, både på länsnivå och bland kommunerna. Det är också väsentligt att olika regionala synsätt får komma till uttryck i framtidsstudierna. Om inte detta sker är risken uppenbar att arbetet kan bli av begränsat intresse för olika delar av landet. "Det borde därför prövas om inte den föreslagna stiftelsen kunde kompletteras genom någon form av regional organisation. En möjlighet som i så fall närmare kunde prövas vore att utveckla verksamheten vid befintliga regionala forskningsorgan av typen Styrelsen för regional forskning i Västsverige, Reväst, eller CERUM i Umeå högskoleregion."

Länsstyrelsen i Jämtlands län tillstyrker förslaget att centrala forskningsstödjande organ ska stödja regionala FoU-verksamheter. "Inom de regionala högskolorna och de regionala forskningsråden byggs det upp kunskaper som är specifika för den egna regionen och som är av betydelse för regionens framtida utveckling. Genom det regionalt knutna utvecklingsarbetet framträder ofta nya utvecklingsmöjligheter som inte kommer fram i en central och ofta sektorsbunden utvecklingsverksamhet."

Länsstyrelsen i Norrbotten, som överlämnar ett yttrande från *Norrbottens regionala forskningsråd* ställer sig positivt till utredningens förslag. Där framhåller man, förutom att man allmänt tillstyrker utredningens förslag, det angelägna i att skattesystemets regler görs entydiga när det gäller rätten att göra avdrag för bidrag till regionala forskningsråd.

Dalarnas forskningsråd framhåller att den typ av arbete med regionens problem som man ägnar sig åt "kräver en bred ansats och en tvärvetenskaplig inriktning av forskarna som lever och verkar på "fältet". Det har lett till att verksamheten spänner över en rad områden och att karaktären på arbetsinsatserna kan skifta från tillämpad forskning till utredningsarbete. Det ger en speciell kunskap men samtidigt behov av "specialistkunskap" som universitetsinstitutionerna har. Universiteten och de regionala

forskningsråden kompletterar och berikar varandra till ömsesidig nytta och utveckling.”

Det är, framhåller man, av stor betydelse att få möjlighet att bedriva framtidsforskning som ej direkt kan motiveras utifrån kortsiktig nytta och man välkomnar förslaget till FRNs ansvar på området. ”Då de medel som diskuteras i förslaget är begränsade kan det vara av vikt att betona att de FRN-medel som föreslås för detta område främst bör avse framtidsstudier och inte regional FoU-verksamhet i övrigt. Även en genomarbetad och programformulerad verksamhet inom detta större område behöver stöd av centrala forskningsstödjande organ men medel för detta bör diskuteras i särskild ordning.”

Karlstads kommun delar utredningens principiella synsätt om centrala statliga organs stöd till framväxande regional FoU-verksamhet.

Landstingsförbundet betonar särskilt behovet av sektorsövergripande och regionalt förankrade framtidsstudier där hela regionens samlade kompetens och kunnande tas tillvara. ”Lokala och regionala initiativ kommer i ökad utsträckning spela en allt större roll för regionens utveckling. Sektorsövergripande framtidsstudier blir med det synsättet ett redskap för att tillsammans med andra insatser öka regionens möjligheter att påverka sin utveckling. Landstingsförbundets styrelse vill därför betona behovet av resurser hos forskningsrådsnämnden för att stödja sådan verksamhet.”

Malmöhus läns landsting tillstyrker – bl a mot bakgrund av sin argumentering för angelägenheten av mångfald och oberoende i framtidsstudieverksamheten och de utmaningar som lokala och regionala organ i framtiden kan komma att ställas inför – utredningens förslag till stöd åt regionalt framväxande FoU-verksamhet.

Kommunförbundet framhåller att flera kommuner – som ett resultat av det arbete som bedrivits inom studien ”Kommunerna och framtiden” – förmodligen kommer att inspireras till egna framtidsstudier. ”Det är därför, enligt styrelsens mening viktigt att den föreslagna stiftelsen för framtidsstudier får möjlighet att ge råd i metodfrågor samt fungera som en kvalificerad samtalspartner för dem som arbetar med lokala och regionala framtidsstudier.”

TCO anser att ”en större satsning bör göras på olika lokala och regionala studier genom att man mer aktivt stimulerar framväxten av sådana projekt på olika håll i landet. Olika grupper bör t ex ges möjlighet att genomföra alternativa studier som, granskar och ifrågasätter de etablerade framtidsbilderna. Ekonomiska resurser bör avsättas för detta.”

Landstinget i Västernorrland instämmer i betänkandets förslag när det gäller att ta tillvara den regionalt framväxande FoU-verksamheten.